

FELIX SALTEN

MŰVÉSZEK FELESÉGEI

**FORDITOTTA
RÓZSA GÉZA**

**BUDAPEST
LAMPEL R. KK. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-226-0 (online)
MEK-17510

TARTALOM

Klementine látogatóban.

A jubiláns.

Ernestine kiábrándulása.

Elisabeth, a színésznő.

A tisztelő.

A józan Betti.

Klementine látogatóban.

Alexander Marbacher bejött a feleségével a városba. Szép számmal voltak itt olyanok, kik nagyra becsülték szenvedélyes verseit, kik színes-tüzes regényeit mind elolvasták s csak akkor mentek színházba, ha Marbacher drámáit játszották. Itt azt is tudták, hogy megházasodott. De feleségét még nem látták.

Az asszony magas volt, dús idomú s feszes bársonyruhákban járt. A haja fekete volt és merev, mint a drót. Fényes, fekete szemei ragyogtak, de valami sokat kilesni belőlük nem igen lehetett. És Klementine volt a neve. Alexander Marbacher nem sokat mutatott mellette, mert sovány és sápadt volt, az arcza keskeny és hosszúkas, a kimosott lenhez hasonló szőkés, ritka szakállal. A fogazata megromlott, de szemei jók voltak és ártatlanok. Klementine metszőfogai porcellánfehérek és feltűnően nagyok. Egy kicsit selypít. De ez tetszett a férjének.

Látogatóba mentek. Legelőször Löffelmann festőhöz. Mert ez még diákkorából egyik legjobb barátja volt Marbachernek. S Marbacher megfestette Löffelmann arczképét, amelynek sok évvel ezelőtt egy kiállításon óriási sikere volt. Tulajdonképpen evvel a képpel kezdődött Marbacher hírneve, dicsősége. Löffelmann, aki már akkor ismert festő volt, ezt mondta barátjának: »Meg akarom mutatni az arcodat az embereknek.« S mikor aztán sokat emlegették Marbachernek, a költőnek arczképét, a könyveit is akarták olvasni.

És most tették az első látogatást a festőnél. De nem találták odahaza. Löffelmanné fogadta őket. »Ah! milyen kár! férjem nincs itthon... ejnye, igazán kár... nagyon fogja sajnálni.«

»Hol van?« kérdezte Klementine.

»Elutazott Görögországba«, felelte Löffelmanné boldogan, »tanulmányútra.«

Klementine félbeszakította: »Egyedül?«

Löffelmanné rábólintott. »Korinthoszban találkozik még két barátjával s aztán együtt mennek lóháton az ország belsejébe... tudja, ott Görögországban...«

»Férjem soh'se menne utazni én nélkülöm« mondta Klementine. »Tanulmányútra, én nélkülöm! Nem, ezt nem tenné soha!«

Marbacher mosolygott. Löffelmanné egészen elvörösödött, de nem felelt. Később még ezt mondta Klementine: »Óh, nagyon jól tudom én, hogy férjeink milyen benső, jó barátok. Hisz a férjem arczképével szerezte akkor az ön férje a hírnevét.«

Löffelmanné újra elvörösödött. »Igen, igen, a kép így jutott hírre.«

Klementine hozzátette: »Férjem gyakran segít névhez fiatal festőket, akik megkérlik, hogy üljön nekik. De egyiknek a képe se ütött be úgy, mint ez.« S evvel vége volt a látogatásnak s elmentek.

Elmentek Eduard Moosbergerhez, aki új költeményeit akarta néhány barátjának felolvasni. Mikor Moosberger felütötte a kéziratot, felesége odament Klementinehez s elhívta: »Jöjjön addig a szobámba...«

Klementine követte. »Hát mi ne hallgassuk meg a felolvasást?« kérdezte.

Moosbergerné a fejét rázta: »Ah nem, az urak jobb szeretnek magukban lenni!«

Klementine meglepetést színlelt: »Férje egyedül szokott olvasni?« Mire Auguste asszony ezt felelte: »Mindig. Feszélyezi, ha jelen vagyok.« De Klementine büszkén így szólt: »Férjem egy sort se olvas, ha nem vagyok mellette.« Auguste asszony ránézett s így szólt: »Én olyan

jól meg tudom érteni, hogy férjem zsenirozza magát előttem, ha mások itt vannak - vagy zsenirozza magát mások előtt, ha én ott vagyok. S aztán - lehet, hogy az urak nem is mondanák ki olyan nyíltan a véleményüket, ha én ott volnék.«

Klementine körüljártatta fényes szemgolyóját s ezt mondta: »Férjem csak egy ítéletet akar - az enyémet.«

Moosbergerné udvariasan ráhagyta: »Na persze.« Magában pedig ezt gondolta: »Milyen vigyázatlanság ilyet elmondani nekem; hátha búsulni találnék miatta!«

A következő nap doktor Eberweinhez mentek. Ferdinand Eberweinhez, a novellaíróhoz, akinek olyan gyengéd és eredeti ötletei voltak s akinek aczélkemény, művészien kidolgozott stílusát annyira csodálták. Az asszony fogadta őket: »Kérem, bocsássanak meg, - mondta zavartan - férjem dolgozik s ilyenkor senkinek se szabad hozzá bemenni. De várjanak, már háromnegyed tizenkettő. Pont tizenkettőkor abbahagyja. Olyan pontos...«

Klementine úgy tett, mintha csodát hallana: »Mit? Tizenkettőkor abbahagyja?« A félénk asszony megmagyarázta a dolgot. »Igen, mindennap nyolcztól tizenkettőig dolgozik. Olyan pontos.«

»Férjem akkor dolgozik, tudja, mikor érzi az inspirációt,« jelentette ki Klementine. »Néha naphosszat, néha meg egész éjjel. Tulajdonképpen mindig dolgozik.«

»Ah!« rebegette a félénk kis asszony.

Klementine ekkor visszagondolt egy másik csodára: »Ugy-e, azt mondta az elébb, hogy nem szabad bemennie a férjéhez, mikor ír?«

A kicsi asszony megijedt: »Senkinek se szabad hozzá bemenni. Zavartalan nyugalom kell neki.«

Klementine egész egyszerűen nem akarta ezt megérteni. »Ha más nem is, de ön csak bemehet hozzá?«

A kicsi asszony a fejét rázta: »Isten ments!«

»Ezt nem értem,« mondta Klementine nyugodtan. »Az én férjem azt akarja, hogy mikor dolgozik, mindig mellette legyek a szobában. Közellétem animálja. Ha nehezebb helyhez ér, odahajol a fejem fölé s inspirálja a hajam illata. Én nélkülem nem is tudna már dolgozni.«

A kicsi asszony föltekintett Klementinére, mint egy látomásra, s egészen kijött a sodrából.

Ferdinand Eberweintől pedig elmentek Franz Salvator Klemmhez, aki zenész volt s megzenésítette Alexander Marbacher néhány dalát. Franz Salvator Klemm közel járt az ötvenhez s az anyjával lakott, egy finom, jóságos arcú öreg asszonynyal, akinek selyemruhája elhaló levendulától illatozott. Az öreg asszony és öregedő fia lelkesülten fogadták Klementinet. Mikor azonban később egyedül maradt az anyával, mert férje és Franz Salvator a szomszéd-szobában cigarettáztak, Klementine ezt mondta: »Azelőtt az én férjem is az anyjával lakott. De akkor sohase tudott rendesen dolgozni.« Az öreg asszony szeliden mosolygott: »No, akkor még fiatalabb volt s nem volt olyan szorgalmas, mint most.« »Ah nem!« felelte Klementine okosan - »most se dolgoznék, ha visszamenne az anyjához. Tessék elhinni, nagyságos asszonyom, rendszerint a szülők értik meg legnehezebben gyermekeiket. Hiába, mély űr van a régi és az új nemzedék közt.« Az öreg asszony nagyon figyelmesen nézett az arczába s elkomolyodott: »Lehet, hogy igaza van,« mondta udvariasan, »de azért úgy általánosságban még se lehet ezt állítani.« Klementine elmélyedett: »Persze, általánosságban nem... ej no, de mit is akartam mondani... igen... hogy egy anya tulajdonképpen mégis csak más, mint egy szerető asszony - az van a dologban. Egy anya közelléte mégis csak inkább zsibbasztó. A szeretett nő tudja csak, érzékiségének atmoszférájával, amúgy igazában fölszítani a férfi alkotóképessé-

ségét.« Mikor aztán a férfiak visszajöttek, Franz Salvator meglátta ezeknek a beszédeknek a nyomát anyja arcán, leolvasta róla, hogy valami nincs rendben, s éles tekintettel fürkészte Klementinet. Mire röviden és lelkesedés nélkül bucsuztak el tőlük.

Fél órával később Klementine újra kapott egy ilyen éles tekintetet, mert Kornbergnél, a drámaírónál, ezt mondta: »Mi falun élünk egész magányosan.« És Kornberg ezt felelte: »No persze, szép is az.« De Klementine még ezt is kijelentette: »Az én férjem a városban nem is tudna dolgozni.« Én úgy gondolom, hogy minden igazi költőnek falun kellene élnie. Mert hiába, a városban mégis inkább csak litterátorok vannak.« S ekkor Kornberg, a drámaíró, átszúrta egy tekintettel, amely olyan volt, mint egy sikoltás, de Klementine ezt nem vette észre.

Ebédre Peter Wieserhez voltak meghíva. Peter Wiesernek még nem volt sok szerencséje s nagyon szerény viszonyok között élt. De a legfinomabb s legkülönösebb elmék egyikének hírében állott. Alexander Marbacher igen nagyra tartotta. A negyedik emeleten lakott két szűk szobában. Ezért Klementine, mihelyt beléptek, így szólt: »Ah! milyen bájos itt, igazán!« S egyre-másra ismételte: »Ah! igazán, milyen bájos itt!« Mindjárt meg kellett neki engedni, hogy a másik szobát is megnézzék, s bepillantott minden zugba, odament az ablakhoz, mintha még soh'se lett volna ilyen egyszerű embereknel s el volna bűvölve, hogy egyszer ilyesmit is láthat. Mikor aztán Wieserné mentegetőzött, hogy az ebéd után kell látnia, Klementine nagy komolysággal ezt kérdezte: »Nem segíthetnék talán valamiben?«, s ő maga egészen megilletődött attól a testvéries hangtól, amelyen ezt mondta. S csakugyan ki is ment vele, ott begyeskedett és pompázott a kis konyhában és ezt mondta: »Ne zsenirozza magát én előttem, kedves jó Wieserné asszony; tudom én jól, hogy szokott az lenni. Odahaza én is ki-kinézek néha a konyhába.« Az ebédnél újra meg újra fölkiáltott: »Igazán, mondhatom, jó, nagyon jó!« Közben folyton nézegette a szobát s nem győzte erősítgetni: »Igazán, nagyon bájos itt, nagyon bájos.« Mikor elment, a jó Wieserné sírva fakadt a haragtól. Wieser meg nevetett.

Este egy nagy társaságban megismerkedett Julius Graefenberggel, egy sokat magasztalt költővel, aki magánosan élt s nem igen járt emberek közé. A költő udvarolt neki, megcsodálta sötétlila bársonnyal bevont idomainak teltségét, dicsérte duzzadó egészségét s fénylő, fekete szemeit. S azt kérdezte tőle, hogy még sokáig maradnak-e a városban. »Ah nem!« mondta Klementine, »nemsokára elutazunk. Jövő héten összejövetelünk lesz Drezdában.«

»Miféle összejövetel?« kérdezte Graefenberg. Klementine ezt felelte: »Ott minden évben találkozunk Krügerrel, Konrad Mutiusszal, Otto Lamberggel... Hisz tudja, ez a művészvilág színejava... az a pár ember, aki még számít... a férjemmel együtt... A legszűkebb körben leszünk. Legalább egyszer egy évben kell, hogy magunkban lehessünk.« Julius Graefenberg fölkelte. Nem tudott semmit ezekről az összejövetelekről. Az asszony azt mondta: »Az a pár ember, aki számít«. Erről nem tudott semmit. S eltorzult arczczal ment el tőle.

Néhány nappal később, körülbelül ugyanabban az órában, mikor Alexander Marbacher elutazott a városból feleségével, Franz Salvator Klemm, Peter Wieser és Julius Graefenberg együtt ültek egy kávéházban. »Az a Marbacherné úgy jár-ke, hogy a két kezében maga előtt tartva hordja a férje dicsőségét,« mondta Franz Salvator Klemm. »Kitűzte a mellére a férje dicsőségét, mint valami melltűt,« mondta Peter Wieser. Julius Graefenberg pedig ezt mondta: »A férje dicsőségét boxolónak használja s mindenkinek az orrába boxol vele.« Szünet állt be. »Fölfoghatatlan,« vélte Graefenberg. »Mi?« kérdezte a másik kettő. »Hogy valaki finom költő lehet s nem veszi észre, hogy egy ilyen asszony jár-ke vele s minden tiszteletet behajt, ami neki magának járna, mint valami pénzbeszedő.« »Fölfoghatatlan,« mondta Peter Wieser. »Mi?« kérdezte a másik kettő. »Az, hogy nem értitek meg, hogy éppen ezért mennyire szereti azt az asszonyt.« »Éppen ezért?« Peter Wieser mosolygott. »No persze, mert az az asszony az ura önimádásának cselekvő, beszélő és szerfölött kényelmes kifejezése.«

Mialatt ez a beszélgetés folyt, Alexander Marbacher és a felesége gyorsvonaton robogtak át az alkonyi tájon. Klementine ránézett a férjére fekete szemeivel s boldogan mosolygott: »Mit gondolsz, Alexander, tetszettem az embereknek?« Marbacher halkán nevetett: »Meghiszem azt«. Klementine nyugodtan ezt mondta: »Azt is bátran mondhatjuk, hogy el voltak bűvölve. Ah! hisz engem az emberek mindenhol szeretnek.« Alexander Marbacher elértékenyült. »Klementine«, mondta, »munkáim megnyerik számomra a világ becsülését, de az emberek szeretetét te szerzed meg nekem. Munkáim szellemileg összekapcsolnak velük, az igaz, de csak te általad jönnek hozzám emberileg közelebb s ismerik meg legbelsőbb valómat. Köszönöm.« Többet nem mondhatott, mert különben sírt volna a boldogságtól.

A jubiláns.

Ezen az ünnepélyes napon Katherinának már reggel kilencz órakor volt dolga a szalonban. Annyi virágot hoztak, azt se tudta, hova rakja mind. Aztán egy pár babérfa jött, melyek büszkén álltak a világos szobában. Pezsgőskosarak érkeztek, egy értékes kandalló-óra, ezüst serlegek vésett felirattal, meissen és Altwien porcellánfigurák. Egy arany lantot is küldött valaki, meg kézelőgombokat, melltüket, arany és ezüst szivartárczákat.

Katherina elrendezett mindent, mintha kiállításra rakosgatta volna ki. Nyugodtan, egykedvűen végezte ezt, s még csak el se olvasta a vésett feliratokat, sem a nyomtatott szalagokat a kosarakon, csokrokon és fákon. Azt a sok-sok levelet se olvasta el, ami jött; fölbontatlanul hagyta a leveleket és táviratokat, s csak garmadába rakta őket az asztalon.

Tulajdonképpen fáradt volt egy kicsit, nem jól érezte magát s fejfájást kapott az erős, nedves illattól, amelyet a virágok a szobákba leheltek. A szürke selyemruha szorította, feszélyezte, nem engedte szabadon lélegzeni. Különben is mostanában gyakrabban volt nehéz a lélegzése. Idővel mind kövérebb és kövérebb lett, vértolulásban és szívdobogásban szenvedett. Az évek... Az orvos azt mondta, ezt az évek teszik s azt tanácsolta neki, hogy utazzék délvidékre. Egyelőre ez lehetetlen volt. A gyerekektől nem mehetett. Max az első államszigorlat előtt állt s nem hagyhatta felügyelet nélkül. Bettina nem mehetett a miszszel egyedül társaságba és bálókba. S aztán a férje talán mégis zokon vette volna, ha nincs otthon a jubileumán. A világ miatt.

Katherina elrendezett mindent, s ezt gondolta: még egy pár nap, s aztán megint egyedül leszek a gyerekekkel... aztán megint csendes lesz a ház.

Max és Bettina léptek be a szalonba. Bettina végigszagolta az összes virágokat, Max az ajándékokat nézegette. Bettina elolvasta a feliratot az egyik koszorú szalagján: »A páratlan hősnek és szerelmesnek, a nagy művésznak huszonöt éves jubileumára - Theresia Augusta«. Ránézett az anyjára: »Theresia Augusta, - hát ez ki?« Katherina elfordult. Max így szólt elfogulatlanul: »Ki? Hát Westermárk grófnő«.

Aztán mind a hárman hallgattak és izgatottak voltak, mert most várták, hogy bejön az apa.

És az ajtó kinyílt és Robert Kron állt a küszöbön. »Ah!« kiáltott fel dallamosan, körülnézett csodálkozó szemekkel s még egyszer ezt kiáltotta: »Ah!« elszédítve, sóhajtván, dallamosan. Mintha óriási fény vakítaná, kezét a szemei elé tartotta s így szólt: »Nem... de ez már... igazán... mégis csak... nem... gyerekek... de hát mi a csuda is van ma? Uram Istenem...« Majd hirtelen a homlokára ütött: »Aha! no persze!... Magam se tudom, hogy', de bíz' Isten, majd elfelejtettem...« Hangja megcsuklott, mintha torkából hirtelen zokogás akarna kitörni. S belépett a szobába.

Katherina elnézte, hogy' játszsza le ezt a kis jelenetet. Bólogatott. Tudta, hogy így lesz.

Max és Bettina eléje siettek: »Papa, mi... Papa... én...«

Robert Kron rendkívül gömbölyded mozdulatot tett: »No de, gyerekek... egy percre csak... hadd nézzem meg hát...« Leült, maga elé rakta a leveleket és táviratokat s turkált bennük. »Ah!« kiáltott fel dallamosan, a meiningeni intendáns azt írja... egyszerűen isteni, hogyan ír ez az ember... itt meg... no, csakugyan, az öreg Henkler, a titkos tanácsos... Biz ez igazán megható... »Szünetet tartott s kihajtogatott egy nagy levelet. Egyszerre csak teljes, szárnyaló hanggal felkiáltott: »Anyuka!«

»Mi az, Robert?« kérdezte Katherina szeliden.

»Anyuka,« lehelte ki Robert, újabb szünetet tartott, majd tompa hangon így szólt:

»A főherczeg sajátkezűleg írt... saját keze írása...«. S mélyen meg volt rendülve.

Miután zsebkendőjét újra elvette a szemétől, összehajtogatta, zsebébe dugta s egy ugrással fölállt. »Na,« harsogta »egy negyed óra múlva jön a küldöttség a színházból, tizenegyre jelentette be a látogatását az intendáns... Rajta hát, gyerkőczeim, ki vele avval a mondókával!...

Ragyogva lépett a fia és a lánya elé. Max félve kezdett beszélni. Utána aztán Bettina gratulált.

Mialatt a gyerekek beszéltek, Katherina egy kicsit félre a pamlagon ült. S amint így nézte az apát és a fiút egymásmellett állva, egyszerre észrevette, hogy a két férfi olyan, mintha ikrek volnának. »Az a két fiatalember ott...« gondolta magában s különös fölindulással figyelte meg a gyermekies ifjúság fényét a férje és a fia szemeiben, a férje és a fia arczán. Aztán Bettinát nézte s mintegy hirtelen látomásban meglátta önmagát: így állt egykor a férje előtt, réges-régen, karcsúan és illatosan, friss, piros ajkakkal, világosbarna, csillogó hajfürtökkel; hajlékony és rugalmas vállal és csipővel, ő, aki most itt ült nehézkesen, deresedő hajjal és fáradtan s nézett ő reá, akinek virágzása még nem ért véget. Tekintete elsötétült.

Ekkor Robert a nyakába borult: »De ne sírj hát, anyuka...« szólt öblös, nem nagyon telt hangon: »Én édes, jó Katherinám... Na ja... te jó, hűséges lélek te... azért nem kell sírni, anyuka.« S megveregette a hátát.

Néhány óra múlva vége volt a küldöttségeknek s az üdvözlő beszédeknek. Köröskörül mindenütt pezsgős üvegek álltak s a virágok illatozásába belévegyült a borszag s a cigaretták parfümös gőze. Robert Kron most fel-alá járt, elmélyedő arcot vágott, mintha valami nehézséggel küzdene.

Katherina segített neki: »Nem ebédelsz ma idehaza...?«

»Nem.« Röviden bökte ki ezt s máris ott volt az arczán az a gyermekes dacz, amit Katherina ismert. »Ne vedd zokon tőlem, Katherina, drága lelkem... hiába, ez nem megy már máskép. Az örökös meghívások... hisz az ördög viszi el az embert!«

Katherina tudta, kihez megy. Egyedül ült az asztalnál a gyerekekkel, mint mindennap. Ő ügyelt aztán arra, hogy Max elővegye a könyveit. Bettinával megbeszélte a háztartás összes ügyeit; szorgalmaskodott vele a hímzés és más kézimunka körül, s mikor az óra négyet ütött, lábujihegyen belopózott a férje szobájába, hogy utána nézzen, vajjon ott van-e s ledőlt-e már délutáni alvásra. Pontosan hazajött, ott feküdt a pamlagon és mélyen szunnyadt. Pont ötkor újra szép halkan bement hozzá s óvatosan felkeltette, mert Robert nem tudta elviselni, hogy hirtelen riaszszak fel álmából. Ha egyszer-másszor megesett ilyen merénylet, először is a düh rohama tört ki rajta, aztán nehéz lett a feje, egész este rezgés volt a hangja s egyáltalában »tönkre volt téve«, amint mondani szokta.

Katherina értett már ahhoz, hogyan keltse fel csöndesen, hogy csalja ki mintegy az álomból, míg aztán jószántából kijött belőle. Nesztelenül odalopózott mellé, óvatosan megfogta a kezét, kétszer-háromszor így csinált: »Psz! pszt!« végre elkezdett halkan fütyülni.

Robert fölébredt, egy darabig ott feküdt, még nyitott szemekkel, ásított, a homlokát dörzsölte, végre mind a két lábával fölugrott fekvőhelyéről: »Na, ezen is átestem!« Soh'se mondta máskép: »Na, ezen is átestem!«

Katherina kisurrant a szobából s föllélegzett, hogy immár meg volt oldva a nap egyik legnehezebb feladata.

Kis idő múlva hozzáfogott az öltözködéshez. Mert ma este el kellett mennie a színházba, a jubileumi előadásra.

* * *

A gyermekekkel ült a páholyban, ugyanabban a páholyban, amelyben ma huszonötéve ült először. Megnézte a függönyt. Ugyanaz a függöny, volt, ugyanaz a nyugodt, sötétszínű kép, ugyanaz a fal, mely akkor jövődó sorsa annyi talányát takarta el aggódó várakozása elől. Katherinát csendes, lassan szívébe csepegő elérzékenyülés járta át. Akkor az apjával ült itt ebben a páholyban. Hirtelen azt hitte, hogy maga előtt látja azt a jó, komoly, szelíd és szigorú arcot, mely már oly régóta nem jelent meg emlékezetében. Az apja... Olyan aggodalmasan, olyan gyengéd szeretettel s mélyen megindulva beszélt e házasság ellen. Hiába. Katherina akkor azt gondolta: józan, kisvárosi kereskedő, nem tudja, mi a művészet... Ah! és a kisváros ott a Keleti tenger partján, a meleg, kicsiny polgári ház, a melynek rendjében felnevelkedett, az szűk lett neki, elviselhetetlen és kicsinyes. Most hirtelen olyan forró vágyat érzett magában föllobbanni, hogy elhatározta: nem akarok délre utazni, egyszer már újra haza kell mennem... Most meghallotta az apját, a mint nyers, fojtott hangján mondja: »Neked megbízható, csöndes boldogság kell, gyermekem...« A mint haragosan mondja: »Majd meglátod, Katherina, mire mész a komédiásoddal!« Mikor aztán Robert ilyen karriert csinált s ide hívták, az apa mégis engedett, maga intézte el nagy sietséggel a házasság dolgát s eljött ide, hogy saját szemeivel lássa, vajjon biztos-e Robert állása. Milyen sikert látott az apa, itt, ebben a páholyban!

Lenn a szinpadon állt most Robert aranyos pánczélban, aranyos lábvérttel, szép feje fölött libegő piros sisaktollal, ott állt a szinpadon pánczélosok félkörben álló csapata előtt, s mint a zajló, szirteket verdeső hullám csapott fel hozzá a rivalgó, harsogó tetszés, körülörögte, mint az égzengés, betakarta zúgásával.

»Komédiás,« ezt kellett Katherinának gondolnia. Megrémült ettől az ötlettől, de nem volt képes magától elhárítani. »Komédiás,« ezt kellett gondolnia s úgy nézett Robertre, mint egy idegen emberre. Akarata ellenére visszataszítónak tetszett neki, hogy ki van festve. Látta a szénfoltokat a szemei alatt, a rizsfoltokat a nyakán, látta a hússzínű trikót, mely megfeszült czombjain, úgy érezte, hogy nevetséges maskara, amint ott áll pánczélban és sisakban; képtelenségnek tartotta, hogy affektál, magasztosságra és nemes lelkületre valló taglejtéseket tesz. És hogy dörgő hangon fennszárnyaló verseket kiált be a terembe, az olyan volt neki, mint egy kisérteties örülség.

A tetszés mindjobban zúgva viharzott fel. Bettina és Max, a kik Katherina mellett ültek, tapsoltak. Odalenn maskarában jár fel-alá, álszínben mutatja magát Max és Bettina előtt, - ezt kellett Katherinának gondolnia ötlete kényszerítő hatása alatt. Meggyötörve nézett a szinpadra s a hirtelen szégyen valami ködöt vont a szemei elé.

Robert nem tehetett másképp: meg kellett állnia és hajlongnia. Kétszer meghajtotta a fejét s felköszönt a páholyba. »Komédiás,« gondolta Katherina. »Meghajol a gyermekei előtt...«

Ránézett a gyerekekre s ez jutott eszébe: Beszélt-e valaha csak egy órát is Max-szal és Bettinával? Tudott-e róluk valamit valaha? Átélt-e velük valamit? Jött és tréfálkozott velük. Jött és ajándékokat hozott nekik. Enyelgett velük, ha szobáikban találta őket. Megcsókolta őket, megsimogatta a hajukat, ha betegek voltak, és fölvidította őket. Mind a kettőjüknek ez valami ritka, vasárnapias dolog volt. Ünnepség volt nekik és gyönyörűség, s a karjaiba dobták magukat, átadták neki lelkesedésüket, tapsoltak neki, otthon úgy, akárcsak itt a színházban. De élni... sohasem élt a gyermekeivel. Élni... csak ő vele éltek a gyermekek!

Katherina körül nézett a teremben. Ott ültek azok az asszonyok, akiket Robert egykor szeretett s akiket éppen most szeretett. Katherina valamennyit ismerte. Voltak itt olyanok, akik tüzelő arczczal lesték szavait s akiknek a szemeiben, a mozdulataiban ott volt még a boldogság, melyet általa élveztek. Ott ült a páholyban az a szép asszony, a kinél mostanában minden nap ebéden volt. Amott meg az a másik, a kinél még nincs is több, mint két éve, a napjait töltötte. Voltak itt fiatal leányok, a kikről Katherina tudta, hogy titokban hozzájuk jár. Asszonyok, a kikről tudta, sóvárognak érte s reménykedve várják, mikor kerül rájuk a sor. Aztán voltak

olyan asszonyok, a kik már megöregedtek, hajuk őszebe vegyült, mint a Katherináié, s most itt ültek megindulva az ifjúságukra, szerelmükre, Robert gyengédségére való emlékezéstől. Ő pedig virulva állt a színpadon, csillogva férfias pompájában, s szenvedélye lobogva csapott át a termen, mint tüzes lehellet.

Katherina leste ezt a hódításra hivatott, éneklően zengő hangot, vizsga szemekkel fogta át ezt a csodálatosan kecses férfialakot, látta az átszellemülést azokon a nemes vonásokon, s egy pillanatra felragadta saját létéből egy más, magasabb világba, s egy távoli üdvösség, egy régóta elszállt mámor halk visszhangja kezdett benne fölcsendülni. Letekintett az aranypánczélos, feszes trikójú szép férfira, mint valami mesebeli jelenségre, s egyszerre sajátos nyugodtsággal megértette, hogy itt oly erő működik, ami ellen ő mit se tehet már, hogy az alatt a hatalom alatt, mely a vágy, a kívánságok, az ifjúság gőzét zúdítja itt föl, kell, hogy egyetlenegy asszony sorsa mint a hab szertefoszoljon.

Katherina üzenetet küldött férjének, hogy előadás után jöjjön haza. Beszélnie kell vele, mielőtt a bankettre megy, melyet kollégái adtak tiszteletére. Meggörnyedve és türelmetlenségtől gyötörve járt föl-alá a szalónban, az illatos virágok, a büszke babérfák, a sok ünnepi ajándék közt.

»Ennek mindnek meg kell változnia,« mondta magában. »Jó, elhiszem, hogy van benne valami, ami nemcsak az enyém, hanem mindenkié. Megengedem... De abba bele nem nyughatom, hogy én teljesen megsemmisüljek mellette, mikor hibás nem vagyok. Igényem van... igényem van,« töprengett. »Akkor a szeretője voltam két évig... akkor szeretett... De most nem arról van szó. Arról se, hogy azután meg csak a cselédje voltam. Hogy sohase kérdezte, mit csinálok, mit gondolok, mit érzek... Ámbár... talán megmondhatnám neki, legalább egyszer megmondhatnám neki, hogy egyáltalában nem törődött velem, hogy létezésemet csak azért vette észre, mert a háztartás rendben volt, mert a gyerekeket gondoztam és fölneveltem s mert jól értettem hozzá, hogy kell minden délután fölkelteni. Mindez nem volt könnyű. Nem könnyű, ha az ember mindig oly egyedül marad. Mi lett aztán emellett én belőlem? Az ő élete egyetlen hosszú, vidám ünnep volt s ma megint ünnepet ül. De én nem örvendeztem s nekem nem voltak ünnepeim. Én megöregedtem a háztartásban, a figyelmességben, a mit megkövetel, a gyerekszobában, Max meg Bettina betegága mellett. És az évektől... Ez az élet sora... Igen, de azt nem az évek folyása teszi, hogy egyedül öregedjünk meg... egészen egyedül... s a másik megmaradjon fiatalnak, gyermekesnek, változatlanul... Ez a természet ellen való... a természet ellen való... Most értem szegény apámat, aki azt mondta: »Neked megbízható, csöndes boldogság kell, gyermekem.« Akkor nem értettem meg őt. De most tudom, mi teszi két ember igazi boldogságát, akik egy életre egyesültek: az, hogy közösen járják az évek útját, hogy közösen viselik magukon az idő nyomait és hogy ugyanaz az óra hozza nekik ugyanazt az elfáradást. Meg fogom neki mondani...«

Robert Kron belépett zajosan, frakkban, vidáman, gondtalanul és fölfrissülve a játék mámorától, a sikertől s a fiatal emberek újjongásától, akik a kocsiját kísérték.

»No, mi az, kedves jó Katherinám?... Látni akarsz még lefekvés előtt? Hisz ez igazán nagyon kedves tőled, anyuka...«

»Robert... beszélnem kell veled...!«

»Ilyen ünnepélyesen... anyuka?«

Katherina összeszedte magát s belekezdett terv nélkül: »Robert... huszonöt éve már...«

Robert harsogva közbevágott:

»Köszönet és hála legyen érte a jó Istennek... s most újra elülről...«

»Robert,« folytatta Katherina, most már ötvenegy éves vagy...«

»De fiacskám!« kiáltott fel Robert, »szép ez tőled, hogy erre emlékeztetsz?...«

Katherina reszketett: »Nézz rám, Robert,« mondta lassan, tudod-e, hogy öreg asszony lettem... tudsz-e egyáltalában rólam valamit, Robert?«

Robert arcán máris ott volt az a gyermekies dacz. »No persze,« mondta panaszosan, »persze... el kell rontanod ezt a felséges szép estét. Hát kellett ez a jelenet?... Ez a te jószágod?«

Katherina belenézett Robert ragyogó szemeibe és hallgatott.

Robert gyorsan odament hozzá, átkarolta a vállát s engesztelve szólt: »De... de... édes jó Katherinám... ugyan mi jut eszedbe? Te hű lélek... légy jó kedvű... hiszen csudaszépek voltak azok az évek mind, no nem, mondd?«

Ott állt, ránézett ártatlan mosolylyal s csak úgy duzzadt az életkedvtől. »Mit szólsz hozzá, Katherina... mit csinált a nép, a közönség ma a színházban?... Egyszerűen meg voltak bolondulva, igaz-e?« Halkan köhintett. A visszaemlékezés a tapsra még elszorította a lélegzetét. Majd kitárta karjait s felkiáltott: »Uram Istenem, most aztán csak egészséges maradjak. Tudod, anyuka! Most érzem csak, mit tudok... még csak most tudom... igazán... hisz oly hálás vagyok a jó Istennek...« Egyszerre csak megelégyülten körütekintett s így szólt, hangjában gyermekesen ártatlan öröm csengésével: »...Hisz igazán mesés ez a sok kaczat, a mit ajándékba hoztak... mi?... Na, de mégis csak őszinte szeretet jele... az ember mégis csak valaki!«

Az ajándékok csillogtak az asztalokon, a virágok minden színben játszottak, a babérfák felnyúltak sötét, zöld lombjaikkal és Katherinának úgy tetszett, mintha a szoba egy pompával teli világ lenne. S a közepén a férje, Robert Kron. Érezte, hogy mindez csak ő általa keletkezett. Az ő ittlétének hatalmától csillogtak a drágaságok ez asztalokon, virultak a virágok s illatoztak az összes falakon, nyúlt fel a sötétzöld, lombos babérfa.

Belenézett a férje arcába, félig megzavarodva, félig kiengesztelve és megigézve, és mosolygott.

Robert tele torokkal nevetett: »No látod, így most vagy rendes kerékvágásban... így... anyuka... no jóéjszakát... igazán örülök hogy ez egyszer alaposan kibeszélgettük magunkat.«

Miután Robert elment, Katherina eloltotta a lámpákat. »Hát bizony úgy van,« gondolta magában »egyszer volt egy szeretőm... régesrégen...« Aztán lecsavarta még a kandallón a két lámpát. »Mikor ő elmegy,« gondolta magában »el kell oltani a lámpákat... hiába, ez már csak így van.« Evvel bement a szobájába.

Ernestine kiábrándulása.

Akkor, a nászútjukon.

»Ezek a carrarai hegyek...« mondta a pincér, miközben leszedte az edényt.

Ott ültek fenn Fiesolében, a szálló teraszán. És ragyogó tavaszi este volt.

Ernestine megivott egy csésze csokoládét, Julius meg két üveg pilseni sört.

Mélyen lenn feküdt az Arno völgyének zöld pompája, csillogtak Firenze tetői.

A pincér leszedte az edényt s ezt mondta: »Ezek a carrarai hegyek...« S kezével nyugat felé mutatott. Meredek sziklacsúcsok izzottak ott távol a lenyugvó nap fényében.

Julius nagyon meg volt hatva: »Carrara...« dadogta. »...Márványtömbök... remekművek... Michelangelo...« Könnyek gyűltek a szemébe, úgy hogy hunyorgatnia kellett. Ernestine észrevette és elérzékenyült. »Igen,« kiáltott fel Julius -, alkotni akarok... látod, kedves Ernestine... a szellem is olyan, mint a márványhegy... igen, a szellem is... ölében remekművek pihennek... még ki nem alakúlva...«

Ernestine ezt gondolta: »Mégis csak nagy költő!«

És Julius így folytatta: »Mindezt neked köszönhetem, csakis teneked... hogy szemeim láthatják ezt a sok szépséget, Firenzét satöbbit, s a carrarai hegyeket... Ezekből én megbecsülhetetlen művészi ingert merítek... Ah, Ernestine, neked köszönöm, hogy független vagyok, gond nem terhel, kifejthetem a tehetségemet... de majd meglátod... majd meglátod...« Ernestine sírt.

Aztán a kocsiban, mikor a kedves hegyoldalon lefelé mentek, Julius egészen elmélyedt gondolataiba.

S Ernestine mondhatatlan diadalt érzett. Mert elgondolta azt a harczot, a melyet családjával vívnia kellett. Valamennyien szörnyűködtek, anyja, a nénik s leginkább a bácsi - a gyámja volt s az ő beleegyezése is kellett - aki három hónapig dühöngött, amig megértette, hogy ezen már nem lehet változtatni. »Egy költőhöz akarsz feleségül menni,« kiabálta, »egy költőhöz! Egy olyan lány, mint te!« S mivel aztán Ernestine avval állt elő, hogy a művelt emberek mégis többre becsülnék egy költőt, mint egy szappangyárost, a bácsi dühösen ezt felelte rá: »Kedves Ernestine, nem vagyok én olyan ostoba, hogy ezt ne tudnám. Az iskolában »A harang«-ot szavaltam Schillertől, érted... de ez az ember, ez bizony nem lehet költő. Ilyen piros gyerekarczczal! Nem is lehet tehetség! Én is értek csak hozzá valamit! »Ezek most mind eszébe jutottak, a mikor arra gondolt, mit szól majd a család a férje emelkedő dicsőségéhez. Elképzelte, milyen műveket fog most majd alkotni, s üdvözítő boldogságot érzett a büszkeségtől.

Neki tetszett, amit Julius írt. Megcsodálta a verseit, el volt ragadtatva a kis novelláktól, melyeket fölolvasson neki. Mesésen csodásnak tetszett neki, hogy Julius odaült a fehér papírlapok elé s egyre-másra tele írta, s aztán minden úgy hangzott, mintha léteznék és valósággal megtörtént volna. Julius elbeszélései jobban tetszettek neki, mint az a pár regény, melyet ismert, s Julius verseit épp oly szépeknek találta, mint Schiller költeményeit, melyeket az iskolában olvasott.

Ernestinet boldogította az, hogy Julius olyan szorgalmas. Már a nászúton is dolgozott; aztán folytatta odahaza, naphosszat el tudott ülni dolgozószobájában és szakadatlanul költeni. Ernestine olvasott és művelődött. Julius sűrűn érintkezett írókkal, a kiket gyakran meghívott asztalához is és Ernestine csakúgy leste minden szavukat, elolvasson minden régi és új

könyvet, amelyekről társalogtak, s mind több és több tapasztalatot, megértő és ítélőképességet szerzett. Csak most látta, milyen nehéz és bonyodalmas dolog az irodalom. Családjában arra ügyeltek, hogy a könyv ne legyen illemsértő s különösen azokat a regényeket kedvelték, amelyek jól végződtek; semmi egyébbel nem törődtek. Ernestine most megértette a különbséget.

És megértett még valamit: azt, hogy férje a »könnyen alkotók« közé tartozik. Mikor írt, vidám és nyugodt volt. Csak kerek orcái vörösödtek ki még jobban, mint rendesen. S nála mindig megvolt az inspiráció. Reggel, mikor fölkel, már tudott egy új novelláról beszélni, tudott írni délelőtt, délután, este, a mikor csak kívánták, prózát vagy verset. Mindegy volt neki. Egy szerkesztő, a ki egyszer náluk volt feketekávára, Juliust gazdagon buzgó forráshoz hasonlította. Ez volt aztán az örömnapi.

Voltak más örömnapjaik is. Ha egyik-másik újságban megjelent valami Juliustól. Akkor együtt olvasták el. Aztán Ernestine az egész családnak megmutogatta a lapot, hogy Julius neve ott áll fekete betűkkel a fehér papirosra. Az orruk, a szemük elé tartotta s valamennyiüket felszólította, kegyeskedjenek visszaemlékezni arra az időre, mikor Julius neve hallatára a vállukat vonogatták. Ilyen estéken Julius elcseveghetett Ernestinével arról a polcra, amit immár sikerült a világban kivívnia.

Évek múltával az történt, hogy Julius barátai is rendre kiadták könyveiket. Robert Plank, Friedrich Eberwald, Otto Mayberg művei egyre-másra jelentek meg. És Ludwig Artner darabját előadták, még pedig sikerrel. Julius elkezdett könyveket írni. Sok könyvet. De nem jelentek meg. Mert a kiadók vonakodtak ezeket a műveket kinyomtatni. Aztán szindarabok, verses és prózai vígjátékok, tragédiák, melodramák írására adta magát. De darabjait nem adták elő. S valahányszor ilyen csalódás érte őket, a kudarc zavart mosolyával néztek egymásra.

Ernestine nehezen viselte ezt el. Julius persze másnap boszúság nélkül új munkába kezdett, új reményben ringatózott s vidám volt, bizakodó és pirospozsgás, mint azelőtt. De Ernestine nehezen tűrte a csalódást. Látta, mint emelkedett fel Robert Plank a dicsőségre. Robert Plank, aki mint szegény fiú jött házukba s most csinos kis villája volt a városon kívül. Látta, hogy ünneplik Ludwig Artner; minden nap olvasta a nevét az újságokban, olvasta a róla írt cikkeket s nem tudott megnyugodni. Egy ideig zúgolódott a világ igazságtalansága miatt, a kiadókat, a szinigazgatókat, a közönséget okolta, hogy az ő Juliusa nem jut előre, s míg mosolygó arcot mutatott, hogy férje mit se vegyen észre, mélyen bántódott és el volt keseredve.

De aztán egyszerre egy kis kétely ébredt föl benne, mely nőtt és mind hangosabban szólt s evvel a kérdéssel szorongatta: »Miért?« Elgondolkozott azon, miért nem becsüli a világ éppen az ő Juliusát?

Egy nap az asztalnál Alfred Brosch jött szóba. Valahogy segíteni kell rajta, mondták, nyomorban van. Sehova se tudja az írásait bejuttatni s ott van a nyakán az asszony meg a gyerek. Ekkor Robert Plank ezt vágta ki szokott keménységével: »Eh mit, a dolog úgy áll, hogy rajta nem lehet segíteni! Mert nem tud semmit. Azt gondoljátok talán, az egész világ összeesküdött ellene? Ostobaság. Valamire való író ellen nincs általános, tervszerű, kicsinált ellenségeskedés. Broschnak nincs tehetsége. Ez az egésznek a titka, ha tudni akarjátok.« Ernestine annyira találva érezte magát, mintha a férjéről lett volna szó s nem egy idegenről. Ránézett Juliusra, de az semmit se vett észre, sőt teljesen igazat adott Planknak, s Ernestine leginkább ezen csodálkozott.

Napokig égtek benne ezek a szavak. Nincs tehetsége. Világosan megmondták. A Plank beszédébe Alfred Brosch helyett egyszerűen be kellett tenni a férje nevét és ráillett. Minden ráillett. Aztán persze erőszakosan elűzte magától az ilyen támadásokat, megbánta kételyeit, emész-

tette magát s szemrehányást tett magának, hogy árulást követ el Julius ellen. És végre nem bírta tovább. Világosságot akart minden áron. Amit akkor írt, mikor jegyben jártak, meg amit házasságuk első idejében írt, azokat a verseket és novellákat, a melyek akkor úgy elbájolták, most újra el akarta olvasni, most, annyi év és tapasztalat után. Elkérte tőle »korai műveit«, amint ő nevezte ezeket. Julius nagy buzgalommal szedegetett ki fiókjából kéziratokat s megsárgult hírlapokat. Ez hízelgett neki, vidám volt, pirospozsgás és gyanútlan. »Nesze, itt van,« mondta ragyogó arczczal, ezek a lapok őrizték meg ifjúságunkat, szerelmünk tavaszát.« Nagyon gyengéd volt. S Ernestine elkezdett olvasni. Egész nap olvasott. Másnap, meg harmadnap is. Aztán elkérte tőle legújabb műveit is. Szíve remegett a gyötrelemtől. Ezalatt Julius boldogan járt-kelt, örült, hogy olyan buzgó olvasója van, tudni akarta, hogy' tetszik neki ez meg az, minden perczen kérdésekkel faggatta s ezt mondta: »Igen, igen, sokat dolgoztam életemben.« Ernestine került a beszélgetést. »Hagyj, kérlek, rimámkodott - úgy el vagyok mélyedve...« És Julius meglegedett evvel a felelettel.

Mielőtt Ernestine elkezdett olvasni, egyre ezt kérdezte magától: Tudom-e majd tovább szeretni, ha az igaz?« S aztán egyszerűen lesújtotta az a világosság, amelylyel fölismerte, hogy Juliusnak nincs tehetsége. Most tudta. Már az első soroknál tudta. Akkor fiatal gyerekleány volt, nem olvasott, nem tanult semmit, soha olyan embert nem látott, aki verseket ír. Akkor csak rajongó tiszteletet ébresztett benne a rakás könyv, mely ott állt sorjába a könyvespolczon a szülei lakásán. Aranyos szegélyű könyvek, ragyogó táblákba kötve. »A klasszikusok...« mondta mindenki, hangjában a kegyelet bizonyos árnyalatával. Akkor a verseknek puszta csengése már elbódította s megittasult attól, hogy azokat az áradozó szavakat mind magára vonatkoztathatta. A »büszke szűz« az ő volt; az »isteni nő«, az is neki szólt. Most majdnem testi undorral érezte az ilyen fordulatok izléstelenségét, az ilyen kifejezések ürességét. Most rájött, hogy Julius csak lelkesedett, hogy csak az emelkedett hangulatnak egy bizonyos nemében volt, egy teljesen polgári, poétikus mázú, poétikus fecsegésre készítő hangulatban. S hogy a mit ír, az csupa közhely, s ő ezekért a közhelyekért lelkesedett. A »carrarai hegyek...« gondolta magában Ernestine. »Ilyen ő...« ha egy pinczér azt mondja, a carrarai hegyek, akkor ez az ember mindjárt márványtömbökre, remekművekre, Michel Angelóra gondol... S aztán megrészezszi a banalitástól. Olyan gyűlölet, olyan harag támadt benne, hogy megerőltetésébe került, ha nyájas akart lenni Juliushoz. Mikor Julius meglátta nála az akkor írt dolgait, nagy hévvel kiáltott fel: »Emlékszel-e még, Ernestine? Ah, Fiesole, Firenze, a carrarai hegyek... jut-e még eszedbe?« Ernestine félrenézett. »Éppen arra gondoltam«, mondta s kiment eltorzult arczczal.

S csak olvasott tovább. S mindenből, amit Julius írt, látta a gyermekes együgyűséget. Lassanként észrevette azt az egyszerű jóságot, amely mindezekben az irkafirkákban terjengett. Minden írása művésztelen volt, gyakran izléstelen, s a tehetségnek nyoma se volt bennük. De jóságos volt, naiv, szívből fakadó és meleg. Haragja lecsillapult, gyűlölete elszállt s óriási részvét kelt benne. Szegény, szegény ember, itt jár-kel elmerülve gyermekes álmába és nem tudva semmiről. Most meghatónak találta, hogy magába vetett minden hite mellett mégis olyan megadással és bátran viselte balsorsát, hogy irigység nélkül néz barátai sikereire s szép szeliden csak játszik tovább versekkel, szavakkal és regényekkel, mint a gyermek, aki ólomkatonákkal játszik. Sírt a férje sorsán, kilátástalan, elpocsékolt életén. Úgy nézett rá, mint egy gyógyíthatatlan betegre, akinek nem szabad megmondani, hogy segíteni már nem lehet rajta. Oly erősen sírt, hogy a szemei ki voltak vörösödve, mikor az asztalhoz ült.

Ott volt Plank és Artner. »Te sírtál,« kiáltotta Julius élénken. Hát annyira meghatott ez téged? Julius tudni akarta, hogy mi is volt csak, melyik műve tett rá olyan erős hatást. Ernestine fölfogott egy tekintetet, melyet Plank dobott oda neki. Egy csodálkozó tekintetet, amelyben halvány gúny csillogott. S teljes határozottsággal ezt felelte: »Minden, Julius, minden úgy

meghatott.« És ránézett, amint ott ült pirosposzsgáson, ragyogva, lelkesedve. S arra kellett gondolnia, amit a bácsija mondott neki: »Ilyen piros gyerekarczczal nem is lehet tehetség!«

Ettől kezdve beszédes lett, ha át kellett segíteni Juliust új kudarczokon. Megmutatta neki az összes kibúvókat, amelyeken a csalódott ember megmentheti önérzetét. »Az a baj, hogy túlságos becsületes vagy, mondogatta neki, túlságos egyenes vagy. Nem értesz ahhoz, hogy kell a kritikusoknak, a színigazgatóknak hizelegni.« És Juliust megnyugtatta ez, egy ideig úgy járt-kelt, mint a ki nem adja be a derekát s fájdalmát büszkén viselte. Máskor meg ezt mondta neki Ernestine: »Azért van ez, mert nem vagy hatásvadászó. A te dolgaid mind olyan gyengédek, finomak, hogy csak lassan törnek útát. De csak addig van ez, míg a műértők fel nem fedezik... Adalbert Stifternek is sok időbe telt...« És Julius boldog volt. Ujra átolvasta a munkáit s barátaival beszélgetve ezt mondta: »Látják, kérem, Adalbert Stifter is nagyon későn hatolt a tömeg közé.«

Máskor meg újra ezt mondta: »Te nem teszel engedményeket. Ez az értékes te benned. Jellemed sokkal keményebb, semhogy hódolna a napi divatnak«. Neki mondta ezt, aki mindent megpróbált, hogy a magasba jusson, a ki ma regedráákat, holnap nyomort festő színműveket s holnapután helyi bohózatokat írt. De Julius hitt neki. S aztán elmondogatta a barátainak: »Igen, az olyan jellem, mint én, nem hódol a napi divatnak. Én túlságos kemény vagyok.«

Egyszer valahol megsemmisítő kritika jelent meg Juliusról. Gyűlölet nélkül tárgyalták tehetségtelenségét, megindokolták, idézetekkel kimutatták. Lesújtó volt. Ernestine reszketett, mikor olvasta. Most le kellett volna esni a hályognak Julius szeméről. Ez olyan volt, mint a kinyilatkoztatás. Ernestine meg akarta akadályozni, hogy összezúzza férje életének álmát, el akarta előle dugni az ujságot. De Julius már olvasta. És nem volt lesújtva. Egyáltalában nem. Az ujságot megvetőleg a papirkosárba dobta s mosolyogva így szólt: »Föl se vedd, Ernestine. Mindig szeméttel dobálják meg azt, aki valami nagyot alkot.« Ernestine most már nem reszketett; tudta, hogy senki se képes őt álmából felrázni. Egyszer aztán, mikor egy remény újra csalókanak bizonyult, új vigasztalással állt elő: »Azért törsz nehezen utat, kedves Julius, mert gazdag vagy. Az emberek azt gondolják, nincs rá szükséged... meg aztán irigyelnek is.«

Ekkor Julius ráförmedt: »Tudom, régen tudom én ezt! Csak te vagy az utamban! Te a te pénzeddel! Mi hasznom van a te pénzedből? Mi? Ah, Istenem, egy művésznek sohse kellene megnősülni. Soha!«

És Ernestine most már nem azért hallgatott, mert férjét kimélni akarta, hanem mert belátta, hogy minden szó hiábavaló, hogy úgy se hinne neki soha, még ha az egész igazságot a szemébe mondaná is. Most megértette azt is, hogy tulajdonképpen nincs is szüksége semmi vigasztalásra.

S többé nem is vigasztalta.

Elisabeth, a színésznő.

A ragyogó estét követő napon határozta el Hermann Lohe, hogy elválik a feleségétől. Este még nem gondolt rá. Felesége akkor játszotta az új, nagy szerepet. A darabnak vége volt, de a függönyt még sokszor fel kellett húzni. Föl-fölrepült a magasba, mintha a lelkesedés, mely mint vidám vihar zúgott át a termen, seprerte volna föl. Ujra meg újra le akart ereszkedni, de a tetszés lobogó szele újra meg újra fölfújta a magasba. Hermann Lohe ott állt a földszinten s nézte, hogy jön előre a felesége a színen, hogy meghajoljon. A remény újra fölcsillant benne. A sikernek ez a tájékozó hulláma annyi kedvetlenséget sodort el, s úgy tetszett neki, hogy most újra hirtelen szabad kilátása nyílt feleségére. Ő maga sem vonhatta ki magát annak a hatása alól, amit a felesége odafenn játszott. Az az utolsó sikoltása, mikor a mellére dobta magát annak a férfinak, aki a darabban a kedvese volt, hangjának fuldokló elcsuklása őt is meghatotta, mint a többieket mind. S a gyengédségnek ahhoz a sajátos, gyermekes mozdulatához, a melylyel a kedves nyakáig fölűszott, a mely félénk volt s mégis hódító és kimondhatatlanul kecses, közelebb valónak érezte magát, mint a többiek. Ezt a mozdulatot úgy érezte, mint valami újat, ismeretlent, s egyúttal mint olyan valamit, ami mégis csak az ő tulajdona. Azt remélte, hogy egy a tapsoktól átviharzott percz a felesége lelkét is megnyitja s kivált belőle valamit. Figyelmesen és minden erejét megfeszítve nézett föl rá, a mint a függöny elé lépett, ragyogva és ittasan a benne még most is továbbszármazó erő teljességében, kicsi, kemény teste rugalmas merevségével, a vékony festék alatt elhalványuló üde, gömbölyded arczával, melyet csak az álla alatt lepert el hirtelen pír, s most világoskéken ragyogó szürke szemeivel, melyeket átszellemülten emelt föl a fénybe. Minden művészi ösztöne imádta őt e pillanatban. Felesége újra meg újra kijött, s ő látta, mint hagy alább az izgatottsága, hogy távozik tőle a fölmagasztosultság, hogy mállik le róla a mámor. Megfigyelte, hogy meggyorsítja lépteit, hogy ki akar sietni a színről, és türelmetlen, hogy a kihívásokkal föltartóztatják. Hogy arcza újra nyugodt lesz, zárkózott és durczás, azt is észrevette, s reménye ellankadt. Ez már megint az otthoni Elisabeth volt.

Mégis kisietett a színpadi kijáráshoz, hogy megvárja. Utközben eszébe jutott, hogy a felesége meghagyta neki, hogy előadás után rögtön menjen haza s beszéljen a vacsora végett a cseléddel. Egy másodperczig félt, hogy az asszony haragudni fog, mert nem intézkedett. De aztán elkergette ezt a gondolatot. Most akarja őt, most azonnal. Ugy, ahogy kilép a kis ajtón, átmelegedve az esti munkától és diadaltól. Ki kell használnia neki is, mind a kettőjüknek, ami hazamenet kihamvadna benne, meg kell gyűjtani rajta egy érzést, ami egészen összehozná őket. Ez most éppen kellő átmenet volna - innen a lakásig. Megerősödve érhetne haza s el lehetne üzni sok komor hangulatot, melyek a szobákban tanyáznak... Ott állt lenn a lelkesedők tömegében, a kik Elisabethre vártak. Diákok, szini növendékek, bolti leányok, gimnazisták. Sokan fölismerték s rábámultak fiatalos, örvendő szemekkel. Hallotta, amint egyesek a nevét suttozták. »A fehér barlang«, mondta valaki, aki egészen a közelébe szorult. Hermann Lohe új regényének a czíme volt ez. Egy halovány fiatal ember majd átszúrta sötét, majdnem elleneséges tekintetével. Két fiatal leány áhitatosan nézett föl rá. Érezte, hogy tisztelet, kíváncsiság, féltékenység és csodálat veszi körül.

Elisabeth bebugyolálva, a csuklyát mélyen a homlokára húzva, köpenyét mind a két kezével összefogva surrant ki. Finom orra kimeredt a lecsüngő csipkék és szalagok közül. Hermann odasegítette a kocsiba a tolakodók kavarodásán át. Mikor a lovak megindultak, a fiatalok éljeneztek s virágot szórtak a kocsiba. Elisabeth rögtön rászólt: »De hát mit keressz itt?... Hisz mondtam, hogy menj egyenesen haza.« Hermann a keze után nyúlt: »Elisabeth, előbb látni akartalak, meg akartam mondani neked - kicsi szívem, hogy gyönyörű volt, a legszebb, mit eddig csináltál.« Elisabeth boszankodott: »Most a lány megint nem fogja tudni, hogy mikor

jövök, nem tudja, mikor térítsen.« Hermann ismételte az első szavait: »Drágám, ez az utolsó felvonás, igazán... még most is úgy meg vagyok hatva, én...« Elisabeth sóhajtott: »És a borjuszeletet bizonyosan föl se tette még s megint várhatok, míg rosszul leszek. Semmit nem kérhet tőled az ember, semmit!« Hermann is sóhajtott egyet s hallgatott.

Evés közben tett még egy kísérletet. De Elisabeth a szavába vágott s azt akarta tudni, volt-e a szobatisztítónál. Nem, nem volt nála. S miért nem, szeretné tudni. »Hisz utadba' volt, egy perczig se tartott volna s megmondtam, hogy ne feledd el.« Éppen torkig volt, reszketett a csalódástól és a haragtól: »Dolgoztam, érted; kifogytam az időből s későn jöttem volna a színházba.« Elisabeth elkezdett lamentálni: »Most holnap reggel megint nem lehet kifényesíteni a padlót, - tőled ugyan hiába vár az ember valamit.« Hermann ráförmedt: »Dolgoztam...« Miután leszedték az asztalt, Elisabeth újra becsengette a cselédet, elkérte tőle a bevásárló könyvecskét, szemüveget tett föl, mert rövidlátó volt, s elkezdett számolgatni. »Egy kiló vaj... ez rendben van, két tyúk... na hallja, ez bizony drága... Mit? Már megint cukor? Eh, az Isten szerelméért, hát hova lesz az a sok cukor?«

Ettől meg kellett bolondulni. Az a szemüveg, ha már csak látta, dühbe hozta, s magánkiül volt, mikor az asszony belemerült a vajba, a tyúkokba, a cukorba. Hátralökte a székét, föl-ugrott, kirohant s úgy becsapta maga mögött az ajtót, hogy a falak remegtek. Szobájában vad szemekkel nézett körül. Az a hanglejtés, az az ingerült hanglejtés, mikor azt kérdezi: »Az isten szerelméért, hová lesz az a sok cukor?« mélyen beásta magát a fülébe. Előkapott egy vizeskancsót, a földhöz vágta s a feleségét majmolva ordította: »Hová lesz az a sok cukor?«

Másnap reggel félálomban hallotta a padlón ide-oda csúszkáló kefék csikorgó riszálását. Beállított a szobatisztító. Elisabeth a homlokára csavart kék kendővel kötötte be a haját, a csipőin csak úgy lógott le a szatin blúz, amelynek a színe kiment a mosástól s a fekete szoknyáján hátul látszott a hasadék. Már javában takarított. Hermann elkeseredve öltözött föl s úgy nézett elébe a napnak, mint valami új, kínzó szörnyetegnek, mely mindegyre közeledik. Föllázadt. Elöntötte a harag és rátámadt Elisabethre: »Ez így tovább nem tarthat... Hallod?... így nem élhetünk tovább együtt... hallod?... Ezt én ki nem állom. Én nem!« Az asszony ott állt előtte s fölnézett rá szürke szemeivel s egészséges, a takarítástól fölhevült arczczal. »Mi lelt? Mit akarsz?« Hermann összeszedte magát. »Hogy mit akarok?« mondta elszántan. »Azt, hogy nem tudok veled élni, hogy elválok tőled. Ezt fogom tenni, ha tudni akarod.« Az asszony szeme aczélos kék lett, szája kinyílt egy kicsit. Hermann most villámgyorsan a gyengédségnek arra a sajátságos mozdulatára gondolt, a mit tegnap a szinpadon látott tőle. Ha most éppen úgy felkúszna az ő nyakára, minden jó lenne. Az asszony pislantott egyet. »Órült!« mondta halkan. Hermann elsietett s úgy becsapta az ajtót, hogy a falak remegtek.

Végigrohant a közeli utcákon, át a parkon, megkerülte a tavat, aztán leült egy padra. Így tart ez már három, négy, öt év óta. Köszönöm szépen. E mellett idegei tönkrementek, pocsékká lett a tehetsége, a munkája, az életöröme. Köszönöm szépen. Másképp gondolta ezt akkor, ott fenn, az elhagyott alpesi majorban, mikor megismerkedett a híres udvari színésznővel. Igen, az kedves volt. Ő éppen akkoriban csapott először nagyobb zajt a könyveivel, Elisabeth meg egy nagy sikerekben gazdag télre tekintett vissza. Tetszett neki, hogy a híres udvari színésznő ott fenn olyan volt, mint egy parasztlány. Elisabeth meg azt találta nagyon kedvesnek, hogy a híres író éppen nem hasonlított egy »doktorhoz«. Hogy' megbolondultak akkor! Nyolcz hét alatt szerelmesek lettek egymásba, mindjárt el is jegyezték egymást s ott nyomban megtartották az esküvőt. Aztán az a feltűnés a városban. Eddig is volt elég ellensége merész könyvei miatt. S most még jobban megszaporoztak az irigyei, mert a híres Elisabeth Grädner a felesége lett. Mit össze nem írtak akkor az ujságok!

A király nagyon barátságos volt, Elisabethnek utólag megadta a házassági engedélyt, gratulált neki s mintegy nászajándéku kitüntette a pro litteris et artibus rendjellel. Hermann emlékezett

arra, mikor az intendáns eljött, hogy Elisabethnek személyesen adja át a kitüntetést. Elisabeth éppen a kilincsek és ablakzárak fényesítésével foglalatoskodott. Akkor is, épp úgy mint ma, be volt kötve a feje s éppen olyan tönkretett blúz volt rajta. Ha most visszagondolt rá: egy hónappal az esküvő után! Az intendáns nevetett s a helyzetet elragadón bájosnak találta. Elisabethen nyoma se volt az elfogultságnak. Aztán el kellett mennie audienciára a királyhoz. Hermann Lohe később megtudta, hogy a király azt mondta a feleségének: »Férjének nevét ismerem már. Hallom, hogy nagyon merész dolgokat ír.« Elisabeth pedig azzal jött haza, hogy a király azt kérdezte tőle, miért ír olyan disznóságokat.

Hermann Lohe arra gondolt, minő várakozással adta neki oda első regényét, melyet házassága után írt. Elisabeth elolvasta s csak ennyit mondott rá: »Te, ez a kifejezés helytelen. Azt írod: a fecskék lebegő röpte. A fecskéknek az útja sokkal sietősebb, semhogy lebegnének. Azok szelik a levegőt, hasítják, tovairamodnak.« Belátta, hogy igaza van. De ebből a hibából valószínűs gerendát csinált, a melylyel eltorlaszolt minden bejárat a könyvről való társalgáshoz. Evvel a hibával úgy bánt, mint egy robbanó löveggel, amelylyel a kötőmböket szokták darabokra fészíteni. Az egész mű szilánkokra repedt, széjjelment. Ettől kezdve egyik munkáját se adta oda neki, hogy olvassa el. Elisabeth nem is igen kívánta. Ha pedig ő Elisabeth színész-művészetéről akart beszélgetést kezdeni, rögtön elriasztotta törlőrongyokkal, porlókefékkel, kioldozott alsószoknyákkal, fejkendőkkkel, szemüveggel és háztartási könyvekkel. Sokszor kérdezte önmagától, hol is van tulajdonképpen a művészete? Elnézte, mikor takarított, mint egy cseléd lány vagy mint egy polgárasszony, s eltűnődött, vajjon művészetről lehet-e csak sejtelme is?

Ő maga szeretett szárnyaló lelkesedéssel művészetről beszélgetni. Ha nem is ült az íróasztalnál, szeretett hangot adni annak, ami benne kicsendülés, megnyilatkozás után sóvárgott. Olyan vidám lett mindjárt, ha ezt tette, és olyan bátor s oly kellemesen érzékenyült. Az asszonynyal erre gondolni se lehetett. S most már közel volt ahhoz, hogy vidámságát is, bátorságát is elveszti. Ujra dühös lett. Nem üzte-e el barátait is? Egyszer, este, mikor már éppen kedélyesebb lett volna a társalgás, Elisabeth hazatessékelte a vendégeket, kereken kijelentette nekik, hogy ő bizony nem hagyja a szobát füsttel bebüdösíteni. Máskor meg az ő Rudolf barátját küldte el, mert náthás volt, s még meg is sértette, azt mondván neki, hogy aki hurutos, maradjon otthon s ne hurczolja be a ragályt másokhoz. Megint egy más alkalommal egy híres vendég volt nála látogatóban s Elisabeth ezekkel a szavakkal jött a szobába: »Bocsánatot kérek, de a férjemnek most ebédelnie kell, mert az étel kihül.« Ötven, száz ilyen eset jutott az eszébe. Nem kellett-e reszketnie, valahányszor jött valaki hozzá? Hát élet ez? S haragja mind nagyobb lángra gyült. Most már tudta, milyen is a valóságban az, ha valaki egy ünnepezt színésznőnek a férje, milyen a művész házasság, milyen az, ha egy híres párnak egy földél alatt kell élnie! Köszönöm szépen!

Elsietett az ügyvédjéhez s kifejtette neki, hogy ez a dolog így tovább nem maradhat, hogy végezni akar vele. Az ügyvéd mosolyogva hallgatta, egy darabig gondolkodott s aztán ezt mondta neki: »Lehet, hogy a felesége olyan, a milyennek az imént lerajzolta. De az egész város másnak látja. Igéző, csodálatos, jóságos teremtetést angyalt lát benne. Nem igaz? No, úgy-e. Önnek ellenben inkább az a híre, hogy vad. Ha már most válasra kerül a dolog, gondolja meg, mily óriási lesz a feltűnés. Világos, hogy a rokonszenvével mindenki a felesége felé fordul. Sőt meglehetősen szenvedélylyel. No lássa. És akkor ön lesz az, a ki a mi kedvencünket szerencsétlenné tette. Nem hiszem, hogy önnek, mint írónak, állása elég erős ahhoz, hogy ezt kibírja. Itt a városban semmi szín alatt se maradhatna. Ezt határozottan lehetetlennek tartom.«

Hermann Lohe erre hevesen azt felelte, hogy őt ebben az esetben a saját személyes előnyének tekintetbe vétele nem befolyásolhatja. Az ő élete tönkremegy ebben a házasságban. »Na és

aztán is tönkremegy,« vélte az ügyvéd. »Mert azt senki le nem szedi magáról, hogy a gyönyörű Grädner férje volt s szerencsétlenné tette. S hiába fogja a nyilvánosság előtt hangoztatni a vádakat, amiket itt a feleségére szórt; higgye el, semmire se megy vele, mert a közönség megalkotta már magának Elisabeth Grädner eszményi képét.«

Hermann Lohe nem igen tudott most erre felelni. S az ügyvéd evvel bocsátotta el: »Gondolja meg a dolgot. Hisz még beszélhetünk róla.«

Napok múltak el. Hermann Lohe jött-ment s ezt gondolta: »Most be vagyok börtönözve ebbe a házasságba. Az a baj, hogy Elisabeth az erősebb. Munkám, hírnevem, egész életem az ő közkedveltségébe akadt bele, mint egy hálóba.«

»Jó. Együtt maradunk. De mindegyikünk a maga útján fog menni, ő jobbra, én meg balra.«

Csak magának okozott fájdalmat s elérékenyült. Mióta megmondta az asszonynak, hogy válni akar, egy szót se beszélt vele. Az asszony úgy tett, mintha észre se venné. De azért ő se szólt hozzá. S ez fájt Hermannnak, mert egyre várta, hogy egyszer csak megszólítja.

Hetek múltak el folytonos ingadozással, tétovázással. Elisabeth megint új szerepet játszott. S Hermann megint ott volt a színházban, ott állt a földszinten, hallotta a tapsot, mely mint felhőszakadás zúdult le Elisabethre, látta, hogy jön előre, hogy hajtja le a vállait, hogy engedi magát a tetszésnyilvánításokkal elárasztani. S amellet remegett a fölindulástól, mert Elisabeth megjátszotta mindazt, ami után ő az egész héten epedett. A megalázkodást, meghunyászkodást, megengesztelődő vonzalmat, megértést és együttérzést. Ugy találta, hogy az egész viszályt, mely feldúlta életüket s szétválasztotta őket, csodálatosan emelte ki, mondhatatlan szenvedélylyel, alakítóerővel ábrázolta, változtatta át művészetté.

Amit várt tőle, hogy át kellene éreznie, azt átérezte, megjátszotta s átélte odafenn a szinpadon: játék és élet oly mélyen egybe volt abban az asszonyban forrva, hogy néha úgy megilletődött hangja egy-egy mélyebb zengésétől, kezének egy-egy remegésétől, mintha bennük egyenesen neki küldött volna üzenetet. És még mielőtt megrendülhetett volna tőlük, minden egyéni vonatkozás ismét magasabbra, távolabbra szállt tőle s másképpen, enyhébb és szelidebb formában ragadta meg.

A színházból egyenesen hazasietett, bezárkózott a szobájába s feleségét egyedül hagyta az asztalnál. Ma nem akarta az estjét elrontani, hogy talán megint beszélgetést kezdjen vele. Tudta, hogy érzelmileg most vele foglalkozik s egyelőre ez elég volt neki. Másnap reggel korán ment el hazulról. Majdnem úgy szökött meg. Sétált az utcákon, meg-megállt a kirakatok előtt s talált egyet, mely telistele volt Elisabeth arczképeivel. Az emberek odafurakodtak, hogy láthassák a fényképeket. Hermann is figyelemmel nézegette. Harmincz-negyven változatban látta azt a gömbölyű, friss arcot, mosolyogva, édes mosolygással; látta komolyan, merengő tekintettel, látta avval az elszánt arczkifejezéssel, amelyben annyi volt a verve, látta a fájdalom vonásaival, mintha egész lelke beleömlött volna világos, aczélosan csillogó szemeibe.

Elnézte az embereket, akik beszívták ennek az arcznak az illatát s magukkal vitték köznapias életükbe. Látott olyanokat, akik üzleti dolguk után járva megálltak, odaléptek a kirakat elé s felderülő arczczal élvezték ennek az arcznak a varázsát. Tovább ment; mindenütt őt lehetett látni: Elisabeth Grädner-Lohet. Minden oldalról az ő neve hangzott. Lépten-nyomon az ő képei integettek, az ő szemei és ajkai mosolyogtak; beköszöntek és beragyogtak, mint valami más világból, az utcák sürgő-forgó sokadalmába. Egyszer csak úgy tetszett neki, mintha az egész várost Elisabeth lényé töltené és világítaná be. Érezhetően áramlott az utcákon, mindenki vett belőle egy parányit, mindenki érezte. Hermann haza ment.

Mikor bement a lakásba; látta, hogy Elisabeth ott sürgölődik a konyhában. Kicsiny, kemény alakján a kifakult blúz, komolyan és szorgalmasan hajol a serpenyő felé, mint egy cseléd. Föl se nézett s Hermann így ért a szobájába. Csodálkozott. Sóvárgása magyarázkodás, együttérzés, rajongás és melegség után, amely oly sokáig hiába élt benne Elisabeth után epedve, türelmetlenül, árván, majd boszusan, elkeseredve és dühösen, most hallgatott. Gyengének találta magát. S hirtelen érezte, a mint egy ismeretlen hódolat áramlik ki belőle ahhoz az asszonyhoz, aki ösztönszerű biztossággal uralkodik az ereje fölött, aki ki nem nyitja a száját, hogy a művészetéről beszéljen s aki mindenkit távol tart magától, hogy egyedül legyen önmagával. Egyetlen czikornya, egyetlen csúrt-csavart, cziczomás vonal nem volt egész valóján. Hozzá közel nem fért még a nyoma se mind annak a sallagnak, ami olyan könnyen odatapad a hivatásához, hogy díszítse. Odaadta magát, ha ott fenn állt a szinpadon; s mi mindent nem adhatott ereje fölemészthetetlen teljességéből! De aztán újra visszamerült a közönségességbe, nem engedte, hogy kilessék, hogy valamit kicsikarjanak tőle, nagy mohósággal adta magát a házi teendőkre, egyszerű, kézzelfogható munkára, belemarkolt az életbe, ott, ahol gépies, kezelhető volt s a hol a munka hasznát mindjárt látni is lehetett. Hermann gyengének találta magát.

Elisabeth az ajtóban állt. Kezében csipőjéhez támasztott tálat tartott s főzőkanállal finom, aranyárga tésztát kevert. »Hát nem hívhattad el a bádogost?« kérdezte, miközben szüntelen keverte a tésztát. »A kürtő elromlott s ha nem jön azonnal, nem süthetem ki a rétest.«

Hermann gyorsan fogta a kalapját. »Persze,« mondta szeliden »megyek már.« És így újra beszéltek egymással. Hermannak nem jutott eszébe, hogy Elisabeth tegnapi játékaról, vagy sikeréről, vagy önmagáról mondjon valamit. De mikor kifelé indulva el kellett mennie mellette, hirtelen, durva fogással átkarolta, mint egy cselédet s gyorsan megcsókolta. Elisabeth eltaszította magától. De vidáman és megbékélve nevetett utána.

A tisztelő.

»Mit?... Te múzsa akarsz lenni?« förmedt rá a kis Márta a nénjére. »Egy költőnek a múzsa a akarsz lenni?... Ostoba liba!«

Francziska valósággal megnémult. Tegnap este jegyezte el magát Erasmus Schoberrel, a költővel; az egész ház emelkedett hangulatban volt, mindenki kedvesen, jó szívvvel beszélt vele, s most egyszerre Mártha minden ok nélkül belekötött. Francziska rá akart rohanni a hugára, hogy megverje. De aztán hirtelen gyengeség szállta meg. Érezte, hogy a mély sértés egészen erőtlenné tette. Ezt a kigúnyolást nem is lehetett ütlegekkel megtorolni. Francziskának le kellett ülnie s elkezdett hangosan sírni. Mondhatatlanul fájt neki, hogy ellenségesen rátámadtak. Hogy a huga támadt rá ellenséges indulattal.

Borzasztóan sírt s közbe ezt kiabálta: »Én semmiféle múzsa nem akarok lenni... Ki mondja, hogy én múzsa akarok lenni?...«

Mártha nem tudta, mit feleljen. Néhány pofont várt vagy ilyesfélét. S most ott állt egy ideig meglehetősen zavarban; végre bizonyos hetykeséggel, de mégis elfogódva ezt mondta: »Eh, mit!« Aztán kifutott s bevágta az ajtót.

Hetekig haragban voltak egymással. Erasmus Schober is észrevette, hogy a kis Mártha haragoskodik. De azt is látta, hogy zavarban van. S azt mondta a menyasszonyának: »Sohse lehet tudni, mi bántja az ilyen tizen négy éves leánykát. Talán csak szégyenlős, mert szerelmeseket lát.« Különben nem sokat törődött az egész dologgal.

Erasmus Schober ötvenkét éves volt; híres költő volt, de mindeddig nőtlen maradt. Most eljegyezte Francziskát, aki még csak a huszonharmadik évében járt. A hírneve idősebb volt, mint a lány, a kit nőül vett. De mosolyogva cselekedte meg s mosolyogva nézett a boldogságra, amelylyel Francziska odaadta magát neki.

Barátai ezt gondolták: »Ez a csinos leányzó elcsavarta a fejét!« Meg ezt: »Most van éppen abban a korban, amelyben a férfiak ostobaságokat szoktak elkövetni. Dejszen megsiratja még... Francziskáról sok mindent lehetett hallani. »Édes Istenem,« mondták, neki szép társadalmi állás kell. Milyen családból származik? A szülei egyszerű, vagyontalan emberek. Még örülhet.« Ami ezt a pontot illeti, a világnak igaza volt. Francziska szülei nem adhattak semmit a leányuknak; persze eleinte csodálkoztak, hogy olyan viharosan kívánta az öregedő agglégényt, de aztán belenyugodtak, sőt örültek, hogy gyermekük jövője biztosítva van. Sokan gúnyosan nevettek a Francziska háta mögött. Az egész csak számítás attól a leánytól. Jól megfontolva, hidegen ütötte nyélbe a dolgot. Velünk ugyan a rajongását el nem hiteti.

Pedig valóban rajongás volt. Francziska egy kerti ünnepélyen ismerkedett meg Erasmus Schoberrel. Ez abba az ünnepi albumba, amit jótékony célra árusítottak, egy pár verset írt, s a rendező bizottság egyik tagja, egy fiatal ember azt is megsúgta Francziskának, hogy maga a költő, Erasmus Schober is jelen van, hogy mint díszvendéget ünnepélyesen fogadták. Francziska rendkívül vágyott látni őt. Csak látni.

Hogy beszélgetni is lehet vele, arra egyáltalán nem is gondolt. A fiatal rendező tréfálkozva megkérdezte tőle, hogy csakugyan úgy rajong-e Erasmus Schoberért. Ekkor kitűnt, hogy Francziska Schober valamennyi regényét olvasta, drámáit ismeri és sok költeményét kívülről tudja. S miközben róla beszélt, mindjobban nekihevílt. Kisérője meg folyton nézegetett jobbra-balra s időnként közbevetette: »Csak tudnám, hol bujkál?« Francziska ezt a kifejezést mindannyiszor illetlennek találta. Egy nagy költő nem bujkál, gondolta magában. Nem is úgy érezte, mintha húsból-vérből való emberről beszélne, aki itt a nyüzsgő tömegben sétálgat s

meg is található. Egyszerre csak a fiatal ember megállt egy kövér ember előtt s fölkiáltott: »Ah, Schober úr, hol bujkál? Már egy fél óra óta keressük.«

Francziska azt gondolta, hogy most mindjárt mennydörgésnek kell hallatszani, vagy legalább is a néphimnusz fogják játszani. Ez itt hát Erasmus Schober. És se szó, se beszéd, engedi, hogy megszólítsák. A fiatal ember így szólt: »Itt hozom önnek egyik lelkes tisztelőjét...«

A kövér ember kivette a szájából a szivarcsutkát, mosolygott s megemelte a kalapját. Aztán a fiatal ember még valamit mondott. S aztán a kövér ember barátságosan kezét nyújtott neki. Francziska elkábult. Itt állt ő a fasorban, annyi ember közt, akik sétáltak, nevetgéltek, fecsegték, odaát a pavillon mellett a katonazene a Nechledil-indulót játszotta, s itt mellette áll Erasmus Schober. Valóban, Erasmus Schober. Egy szót se tudott szólani, de szemei s a tartása oly sok zavarról, alázatosságról és rajongásról beszéltek, hogy Erasmus Schober azonnal elkezdett vele foglalkozni.

Ez a csinos szőke lányka a fehér nyári ruhában, ez a fiatal arc, ez a föltétlen csodálat, mindez olyan vidám derűvel vette körül, olyan üdítően illatozott feléje, olyan jól esett neki. Lassan lépkedett mellette, halkan bele-beleszuszogott a bajuszába, eldobta a szivarát s kikérdezte Francziskát. Francziska lassankint leküzdötte féltékenységét. Kis idő múlva Schober azt kérdezte tőle, nem menne-e szívesebben a fiatal emberekkel táncolni. Vele, öreg emberrel, aligha mulat. Francziska úgy utasította el magától, mint valami szörnyű föltevést. S ez az élénk tiltakozás megint kellemes volt Erasmus Schobernek s így szólt: »No, akkor hát szép barátságosan le fogunk valahol telepedni.«

S leültek egy asztal mellé a vendéglő előtt. Az emberek titokban meg-meglökdösték egymást, a Schober nevét suttogták és bámészkodtak. S Erasmus Schober ott ült; széles volt az arca, bozontos a körszakálla, apró barátságos szemei sápadt zsírvánkosokba süppedve feküdtek, fekete lüszterkabát volt rajta s a vállá be volt hintve hajkorpával, mint a mákos kalács cukorral. Teste tömeges gömbölyűségben dagadozott ki a székből. Hogy kényelmesebben üljön, egy másik szék támláját vette a hóna alá; pilzeni sört ivott és a fehér hab odatapadt a szürke bajuszához.

De Francziska áhitattal eltelve szemlélte. Ez itt a költő, aki a »Csipkerózsák«-at írta s »A négylovas grófnő«-t s az »Erdei lombzúgás«-t, azt a csodálatos lombzúgást a nyárfaerdőben. Egyáltalában minden csodálatos egy ilyen emberen. Mert mialatt itt ül, neve mindenütt cseng az egész világon. Ki tudja, hány meg hány ember ül most itt vagy ott s olvassák valamelyik regényét. S megint hányan lehetnek, akik tán épp e perczben cikket írnak Erasmus Schober-ről. S vannak könyvkereskedések, a hova vevők állítanak be s így szólnak: »Kérem az »Erdei lombzúgás«-t Erasmus Schobertől, meg akarom venni. De bekötve kérem.« És ő mindezzel nem törődik. Itt ül és beszélget vele.

Francziska mélyen meg volt hatva. Közbe néha szívesen lekefélte volna a hajkorpát a kabátja gallérjáról. Elmúlt néhány óra. Schober pilzeni sört ivott, halkan szuszogott s engedte, hogy ennek a leánynak szívből fakadó csodálata kellemesen átmelengesse. De Francziskát már bizonyosan keresték is a szülei. Schober bemutatkozott; úgy viselkedett, mint régi-régi ismerős és meghívták. Francziska hazament, mámorosan attól a gondolattól, hogy immár egy nagy költő barátnője lett.

S aztán úgy fordult a dolog, hogy Francziska az életet már nem is tudta Erasmus Schober nélkül elképzelni. Nélküle újra visszasülyedt volna a többiek csapatába, ismét csak egy lett volna a sok közül, élete elvesztette volna azt a díszet, amivel ez a kitüntetés mások fölé emelte. És ez lehetetlennek tűnt fel neki. Továbbá úgy fordult a dolog, hogy Erasmus Schober bele-szeretett Francziskába. Belészeretett úgy, a hogy egy öregedő ember beleszeret egy fiatal lányba s egy költő az elismerésbe. Szerelme avval kezdődött, hogy aggodalmi támadtak,

többrendbeli megfontolások ijesztgették, aztán forró, tüzes felindulásba jött, s egyszerre teljesen megnyugodva elhatározta, hogy Francziskát feleségül veszi. Elhitette magával, hogy ezt a leányt a világ nyújtja neki műveiért, hála fejében, amelyre ő becsülettel rászolgált. S úgy fogadta Francziskát, mint működésének testet öltött magasztalását.

Az esküvő napján a kis Mártha váratlan, mintegy hirtelen kerekedett gyöngédséget tanúsított nénje iránt. Szolgálatrakész buzgalommal segített neki az öltözködésnél, ezer apró figyelemmel hizelegte körül s a templomba közvetlen a háta mögött ment, olyan kihívó arczczal, mintha kész lett volna rögtön mindenkinek a szemét kikaparni, a ki esetleg mosolyogni merészelne a fiatal menyasszonyon a kövér, öregedő férfi karján.

S aztán megkezdődött ez a házasság, a melyről olyan sokan mondták, hogy várjatok csak, majd meglátjátok... De nem láttak semmit. Francziskának csudaszépen teltek a mézeshetei. Most már megismerte a dicsőséget közéről. Elragadtatva nézegette, mint valami ragyogó ezüstkészletet, amelyben minden nap egy-egy új darabra bukkanunk meglepetéssel és gyönyörűséggel. Birtokába kerítette, mint valami szokatlan gazdagságot, amelyről eleinte csak felületes, az egészet felölelő képünk van, de amelynek intimebb gyönyöreit nem is sejtettük. Elolvasta a tisztelők leveleit, fiatal leányok lelkes leveleit a legszivesebben. Elolvasta a cikkeket és bírálatokat, ahol csak egy is megjelent, s a fiatal íróknak bírálatot és támogatást kérő leveleit. Átvette az előadásokra szóló meghívásokat, melyek idegen városokból jöttek, a kiadók ajánlatait, a szerkesztőségek felszólításait. Elküldte a képes folyóiratoknak, melyek kérték, Erasmus Schober arcképeit s konferenciákat tartott a fényképészekkel. Nemsokára ismerte az egész körét azoknak a híres íróknak és kritikusoknak, kik férjével érintkeztek. Meghallgatta beszélgetéseiket, véleményeiket és terveiket. Mindez egy fényes, nagy üzemnek tetszett neki, mely ő rá várt, hogy rendbe hozza.

Nem sok idő kellett neki s jóformán szakértőnek képezte ki magát. Gondja volt rá, hogy egyetlen tisztelő levele se maradjon válasz nélkül. Egy női titkár tiszta írásával maga írta ezeket a válaszokat, mihamar eltalálta bennük a kellő hangot s férje odaírta a nevét az udvariaskodások alá: egyben mulatságosnak találta, örült neki, hogy ezek a dolgok szabályszerűen el vannak intézve s nem kell rájuk időt fecsérelnie. Francziska levelezett a kiadókkal, ügyelt arra, hogy a tiszteletdíjakat pontosan fizessék ki, s kétszer is átolvasta a korrekturákat, hogy a legkisebb sajtóhiba se maradjon a szövegben. Kijelölte az órákat, ki mikor tárgyalhat férjével, s gondoskodott arról, hogy mindenben meglegyen a kellő beosztás és megbízhatóság.

Már nem üldögélt ábrándosan az égbe nézve. Egész rajongása tárgyilagossá változott át. Megnyilvánultak gazdasszonyi ösztönei, női dolgos kedve csak úgy kéjelgett a munkában. Köznapibb munkakörre nem adta volna rá magát, egy üzletembernek nem szolgált volna ilyen buzgalommal; talán nem is érezte volna soha oly világosan, hogy a férjének szüksége van rá. De ezeket a dolgokat szerette, mert a dicsőséggel függtek össze, mert egy jelentékeny ember légköre lengte őket körül s állandóan kísérte az a költészet, amelylyel Francziska, mint fiatal leány annyira el volt telve.

Az emberek azt várták, hogy Francziska öregedő férjét fiatalos szerelmessé fogja átváltoztatni. Erasmus megpróbálja majd ötvenkét évének csekélyke tüzeit szítani s mint valami vígjátéki figura szerez majd nekik mulatságot. De Francziska egészen más útra lépett. Öntudatlanul, gondolkodás nélkül, csupán jó ösztöneitől vezérelve. Nem akart szeretőt a férjében: fordított világnak tetszett volna neki, ha ez az ember, aki nagy költő volt, elhalmozza őt csodálatával, hódolatával és szolgálataival. Csendes megelégedett gyengédségét az asztalnál, rövid sétáikon, bizalmát állandó figyelmességében, apró szolgálatainak megkivánását gazdag jutalomnak tekintette. Ha férje néha azt mondta: »Feleségem úgy véli, jobb lesz, ha satöbbi«, őszinte elégtételt érzett. Erasmus Schober felesége lett. Ez elég volt neki, ez megnyugvást és büszke-

séget adott. Egy leányálom beteljesedett; és emellett gazdasszonyi hajlamait is kielégíthette; nyugodtan, polgárisan folytak napjai, kényelmes, meghitten békés házasságnak örvendhetett.

Két, három év múlva senki se látta meg rajta a fiatal leányt. Fölvette a háznak, amelyet vezett, megfontolt, nyugalmasan vidám természetét. Erasmus Schober délelőttönként könyveit és leveleit olvasta; aztán séta következett, melyre ő is el szokta kíséni. Délután aztán íróasztalához ült Erasmus és dolgozott. Ingujjban ült, gőzölgött az enyhe izgalomtól, a bajuszába szuszogott és írt megszakítás nélkül. Olyan erővel és egyenletességgel költött, mint a hogyan más fát vág vagy havat lapátol, s mint egy favágó, ő is letette a szerszámot pont hét órakor. Aztán jött a vacsora vagy a színház. És fél tizenkettőkor lefeküdtek.

Francziska akklimatizálódott ebben a légkörben. Hízásnak indult és nehézkes lett, s nem törődött vele, hogy fiatal asszonynak tartsák. Amint az esze és a szíve öntudatlan tapintattal hozzásimult az ötvenkét éves férfi életéhez, úgy igyekezett a teste is, ugyancsak tapintatból, hozzáilleni az öregebb emberhez. Olyan gyorsan megöregedett, mintha az éveket átrepülte volna. Ugy látszott, mintha sietne, hogy eltüntesse a közte és Erasmus közt lévő távolságot, mintha valósággal minden tőle kitelhető módon azon volna, hogy utolérje, mintha törekednék arra, hogy Erasmussal együtt lépje át az aggkor küszöbét. S úgy tetszett, mintha Erasmus megállt volna, hogy bevárja. Tíz évvel később, hatvankét éves korában éppen olyan volt, mint a mikor Francziskát nőül vette. De Francziska csupa boldogságában hamuszürke lett. S ha barátságos arcza még halvány fényben rezgett is, immár senki sem csodálkozott, hogy Erasmus Schobernek »ilyen fiatal felesége van«. Egyáltalában senki se vette észre, hogy kettőjük közt rendkívüli a korkülönbség.

De mikor tíz év múlva a kis Mártha menyasszony lett, elment Francziskához. Vőlegénye benn ült Erasmusnál. Feltűnő szép főhadnagy volt, csillogó, nyalka legényke, hetykén kipödrött bajuszszal s szelid szemekkel. S a kis Mártha megrohanta Francziskát s elfúló lélekzettel kérdezte tőle: »Emlékszel még, milyen csúnyán viseltem magam, mikor menyasszony lettél?« Francziska már mit se tudott róla. De a kis Márhát nem lehetett megnyugtatni. Viharosan zokogott, egyre bocsánatért rimázkodott s ezt hajtogatta szüntelen: »Te sokkal jobb vagy, mint én, Franczi, sokkal jobb vagy...« Aztán Francziska halántékát a kezei közé fogta s áhitatos csókkal illette sűrke hajszáit, újra meg újra csak a sűrke hajszáit.

A józan Betti.

Lohengrint énekelte s mivel a közönség olyan viharosan tapsolt, újra meg újra ki kellett lépnie a függöny elé. Együtt Elzával, Ortruddal és Telramunddal. Mialatt a tetszés széles zúgása feléjük hömpölygött, a két hölgynek s annak az úrnak a szemei, a ki az imént még Telramund volt, csak úgy ragyogtak a nagy boldogság fényétől. Izgatottak voltak és vidámak, mint a gyerekek, a kik ajándékot kapnak. De Franz Eichgruber tökéletes nyugalommal járt-kelt, egykedvűen az előhívások jólismert ritmusában. Mikor aztán észrevette, hogy a rivalgás alább hagy, ugyancsak nyugodt léptekkel bement az öltözőjébe és átöltözött.

Szilveszter este volt. Ruhatárosa, mikor oda nyújtotta kalapját, boldog új évet kívánt neki. De nem igazi buzgalommal s tulajdonképpen csak az általános szokás kényszerének engedve, mert régóta tudta már, hogy ezért mit se kap Franz Eichgrubertól. A kapus is, lenn a szinpadi kijárónál, csak félhangosan és hanyagul vetette a suttogva mondott »jó éjszakát« után az új évi kívánságot. Mert régi tapasztalásból tudta ő is, épp úgy, mint a ruhatáros, meg az opera egész szolgaszemélyzete, hogy Franz Eichgruber, a kamaraénekes, még soha semmiféle körülmények közt borraivalót nem adott.

Eichgruber nyugodt lépteivel odament a villamos vasut megállójához s kiutazott a falusias külvárosba, a hol lakott. S aztán egy fagyos ebédlőben, egy petróleumlámpa alatt vacsorához ült a feleségével. Betti elbeszélte neki, hogy egy úr volt itt, a ki képeskártyán sokszorosítani akarja Eichgruber arczképét s erre engedélyt kért. »Megkérdeztem, mit fizet érte«, mondta, s ő avval állt elő, hogy ezért sohase szokott fizetni... Azt is mondta, hogy a művészek megengedik ezt a reklám végett...

Eichgruber gondolatokba mélyedt. Betti folytatta: »Ki tudja, mennyit keres a képeivel... csak fizessen... mi hasznunk van nekünk a reklámból, igaz-e...?«

Vacsora után elővette Betti a háztartási naplót s elkezdtek együtt számolni. »Én nem értem, mondta Betti, ez a szakácsné annyi fát használ el... a mult héten már megint tizenöt krajczárral több fa kellett...«

»Talán fánál melegíti a kávé, felelte Eichgruber, vagy egyáltalán nem rak rá szemet, mikor vizet forral... beszélnem kell vele...«

Mire Betti ezt mondta: »S mennyi pénz pocsékolódik el most petroleumra... mert ez a perszóna már délután négy órakor meggyújtja a lámpát a konyhában. Hét óra előtt ne merjen nekem lámpát gyújtani...«

Eichgruber megnézte, hány az óra. »Fél tizenkettő... egy fél óra múlva itt az ujév...«

Betti fölsóhajtott: »Ha elgondolom, hányan jönnek holnap s hányan fognak kéregetni... szinte röpi a pénz...« Aztán aggódva kérdezte: »Talán csak nem akarsz fenn maradni, mert új év van?«

Eichgruber tiltakozott, mintha valami ostoba pajkossággal gyanúsították volna. »Ugyan mit gondolsz?«

»No azért...« helyeselte Betti, »...hisz úgylis csak ostobaság az egész... Szilveszter... no nem?... legföljebb még több petróleumot égetünk... menjünk aludni.«

S mentek aludni.

Igy élt Franz Eichgruber, a híres Wagner-énekes.

Betti rendezte be ezt az életet, ő intézte, és Eichgruber belényugodott, mint olyasvalamibe, ami természetes és szükséges. Soha még csak távolról se jutott eszébe, hogy ez másképp is lehetne; mert hisz egyáltalában kezdettől fogva Betti volt az, a ki neki ezt az utat kijelölte.

Annak már innen-onnan jó pár éve, mikor megismerkedtek s eljegyezték egymást. Franz Eichgruber hófehér piké-kabátban a söntésben állt, habos sört eresztett a poharakba, kidugaszolta a palaczkokat s beszorította a pezsgőt a jeges vödörbe. Betti kék szatin bluzban a számoló pult mögött ült s az italt jegyezte. S így naphosszat, sokszor egész éjjel együtt voltak. Ha olyan idő jött, hogy kevesebb volt a dolog, beszélgetésbe ereszkedtek arról, hogyan kellene az üzletet legczélszerűbben vezetni, hogy lehetne vendégeket szerezni és kihasználni, s e mellett hogy lehetne bevezetni még sok előnyös újítást. Betti pár évvel idősebb volt, mint Franz, de csinos volt a maga tisztaságában, sima arczával. Franzot szép fiatal embernek lehetett tartani, mert magas volt, szélesvállú, s ha arcza egy kicsit üresnek látszott is, azt Betti nem vette észre, mert öneki tetszett Franz almapiros, teli orcája s az a csinos választék fekete hajában. Különböztetésről sohse beszéltek egymással. Csak idővel jöttek s állapították meg egyértelműleg, hogy mind a ketten nagyszerűen arravalók, hogy majdan együtt, önállóan vezessenek üzletet. Aztán egész simán áttértek arra a kérdésre, mekkora tőkére volna szükségük, hogy hozzáfoghassanak. Kitűnt, hogy Betti jelentékenyen nagyobb összeget takarított meg, mint Franz. S ettől kezdve minden további beszélgetésük tárgya az volt, hogy még ennyit meg ennyit kell megtakarítaniok, s hogy akkor meglesz az esküvő, mire aztán rögtön hozzá lehet majd látni a munkához, az igazi munkához. Mert amit eddig csináltak, arra azt mondták: szolgálás.

A vendéglő, amelyet majd egyszer saját terveik szerint s fáradságosan szerzett tudásukkal fognak vezetni, a jólét s a biztosított, nyugalmas öregkor, melyet így elérni véltek, ez volt akkor a céljuk. Megesett, hogy elnézték együtt, mint költekeznek s iszszák le magukat a vendégek, olyan emberek, kiknek jól megy a soruk, akiknek szép keresetük van s akiknek kedvez a szerencse. S a kik most itt ültek vidám hangulatban, megvendégelték barátait s csak úgy folytatták a legdrágább bort. Betti a pultja és Franz a söntés mögül pillantásokat váltottak egymással. Szó nélkül is megértették egymást tekintetükkel, egy véleményen voltak, hogy rettentő ezeknek az embereknek az ostobasága s ők ezer mérföldre vannak attól, hogy ilyen balgaságban gyönyörűséget találjanak.

Volt ott egy öreg ember, a ki hétszám csak egy szerény meszely sört ivott, de néha valahogy pénzre tett szert s ilyenkor lármás, pezsgős orgiákat csapott, ott maradt záróóráig s olyan jókedvű volt, mint egy fiatal gyerek. Franz és Betti pillantást váltottak, mikor a dőzsölés megkezdődött, s egymásra mosolyogtak. De egyszer, egy ilyen éjszakán, záróóra felé, úgy esett, hogy az öreg ember minden áron valami divatos nótát akart énekelni, mely nem jutott az eszébe. Sokáig hiába erőlködött, míg végre Franz kiségitette s rákezdett a nótára. Az öreg ember újra meg újra énekeltetett Franzzal és borraivalót adott neki.

A következő éjjel már magától értetődő volt, hogy Franznak énekelnie kellett. S ekkor az öreg ember mámoros fejjel ezt mondta: »Hallja, maga tökfilkó, hogy lehet olyan ostoba, hogy nem képezteti ki a hangját... Ha színésznek megy, minden évben egy vagyont kereshet...« Franz nevetett. De Betti elgondolkodott. Legközelebb, mikor Franz énekelt, élesebben figyelt.

Pár nap múlva az öreg nyilván végezett kurta gazdagságával. Mert megint egész józanul ült szerény egy meszely söre mellett. Ekkor Betti odament hozzá s megkérdezte tőle: »Csakugyan komolyan gondolja azt, a mit a multkor a Franz hangjáról mondott?« Az öreg egy ideig tünődött, aztán így folytatta: »No persze... igen... csakugyan, ha színésznek megy, feltűnést fog kelteni...« Betti tudakozódott: »Hogy kell ahhoz hozzáfogni?«... Megtudakolta, milyen gázsija van egy olyan operaénekesnek, mibe kerül az énektanulás, milyen tanítók vannak s hogy lehet hozzájuk jutni. Egész alapos tájékozást szerzett minden részletről s aztán egyszer-

rűen így szólt Franzhoz: »Minden esetre el kell mennünk egy tanárhoz... az nem árt.« És Franz úgy vélte: »Ártani nem árt.«

Franz énekelt a tanár előtt és Betti ezalatt ott ült figyelmesen. S aztán a tanár kijelentette nekik, hogy Franznak föltétlenül ragyogó jövőre van kilátása. Csak két évig kell tanulnia. Oktatást egyelőre ingyen kaphat, de a foglalkozásával föl kell hagynia s rendesen kell élnie. Betti szerződést kötött a tanárral, aztán elővette megtakarított pénzét s kiszámította, hogy abból két évig megélhetnek. Kiléptek a helyükről. Franz otthagya a söntést, Betti meg a számoló-pultot.

Pár hétre rá már férj és feleség voltak. Betti akarta így, mert ha így együtt lesznek, olcsóbban fognak megélni. Gondolataik most egyáltalában nem szárnyaltak magasabban, mint azelőtt. Csak most az énekesüzlet került a vendéglői üzlet helyébe. Ennyi volt az egész. S ez inkább bátortalanná tette őket, mert kívül esett tudásuk határán, olyan üzem volt, melyet még nem ismertek, melyben nem volt még kellő tapasztalatuk.

Betti mindig elment Franzzal az órákra. Ott ült és csupa figyelem volt s igyekezett megérteni, min fordul meg a dolog. Ellenőrizte a tanárt és ellenőrizte Franzot, és számlálgatta a napokat, melyek elmúltak. Franz tanult énekelni, tanult hangjegyet olvasni, aztán betanult egyes operarészeket, lassan, megfontoltan s ólomnehéz szorgalommal. Mindezt úgy tanulta, mint a hogyan mesterséget szokás tanulni; megtette, a mit parancsoltak neki, a mit Betti követelt, és sejtelve se volt, mikor Siegfrieddel vagy Lohengrinnel bajlódott, se Wagnerről, se más valamelyik »mester«-ről. Homályosan sejdítette, hogy a gazdagok és előkelők élvezetét kell majdan szolgálnia, hogy ez az élvezet nehéz, bonyolult s tőle magától is nagyon távolálló dolog és hogy a gazdag emberek nyilván jelentékeny igényekkel lépnek föl.

A tanártól mind a ketten haza mentek s alig léptek a szobába, Franz levetette a jó öltönyét és a cipőit, régi ruhát és papucsot szedett elő, hogy a jó holmit kimélje. Mikor esténként együtt üldögéltek, Betti a háztartási könyvben számolgatott, Franz segített neki, s ha evvel elkészültek, nem volt más megbeszélni valójuk és lefeküdtek.

Két évi tanulás után jött a szerződés. Betti ott volt, mikor Franz az Opera igazgatójával tárgyalt. Megfigyelte, hogy az igazgató föltétlenül meg akarja nyerni Franzot, hogy mohón vetette rá magát s igyekszik megszerezni. Kiolvasta, bármily közömbösnek is tetette magát, a szemeiből, kihallotta a hangjából, melynek izgatottsága hiába rejtőzött nyájasság mögé. És mind magasabbra és magasabbra csavarta a feltételeket. Alkudozott, nem engedett, minden ellenvetést keményen visszavert s végre többet ért el, mint a mennyit maga remélt.

Aztán jött az első föllépés, s Betti azt az elfogódottságot, mely Franzot környékezte, oly egyszerűen söpörte el, mintha port törölne le. Azt mondta, hogy az olyan dolognak, a miért az embernek annyi pénzt adnak, szükségképpen jónak kell lennie. »Ingyen nem ad a világ semmit. Jól tudja a világ, mit miért fizet.« Franz ehhez tartotta magát. Mikor a színpadon állt, a Betti logikájához igazodott, arra az árra gondolt, a mit a hangjáért fizetni fognak, s erre a gondolatra oly magas véleményt alkotott énekéről, hogy minden elfogódottsága szertefoszlott. Bizalommal eltelve kezdett énekelni. S mikor a zajos tetszést hallotta, csak az az érzése volt, hogy az üzlet most rendben van. Odahaza aztán nem is volt szó dicsőségről meg hírnévről, se művészetéről és nagyságról, hanem csak takarékoskodásról, pénzszerzésről és félretevésről.

Franz úgy járt a próbákra és az előadásokra, mint a hogy valaki valami munkába megy. Nem sokat értett a szerepekből, amiket énekelt, sem azoknak az operáknak a cselekményéből, a melyekben föllépett. És soha meg se próbálta azokkal közelebbről foglalkozni. Érdeklődését nem izgatták, föl nem ébresztették. Bizalommal vágta magát a kellő pózokba s végezte a mozdulatokat, a miket megkivántak tőle, s csak avval törődött, hogy hangja elég tisztán csengjen s a lélekzetvételnél hibát ne csináljon. Nem sokat okoskodott azokon az embereken se, a kik a

színházba tódultak, a kik pénzüket drága helyekre adták ki. Neki magának soha nem jutott volna eszébe fizetni valamit azért, hogy végignézze vagy végighallgassa egy énekes vagy bármiféle művész produkcióit.

Szabad óráiban otthon munkálkodott; itt egy lakatot javított meg, ott az ablakredőkre tett új zsinórt, egy széken vagy szekrényen faragcsált. Mikor az előadásnak vége volt, hazament, levette ruháját meg a cipőit, hogy kimélje, hálóköntöst, papucsot húzott s számadásokat csinált Bettivel.

A színházban hallgató volt, végighallgatta a művészetről és zenéről folyó lelkes, rajongó vagy tudományos vitatkozásokat, egyetlen közbeszólás nélkül, elgondolkodó arczczal és benső unalommal. De fáradhatatlanul tanult, a próbákön figyelmes és türelmes volt, megbízhatónak tartották, s ezért nagy tekintélynek örvendett. Hangja mind szebb és szebb lett. Hatalmas, fáradhatatlan és kimeríthetetlen volt, mint egy mély folyam. Hangja minden tónusát, minden legkisebb hajtását ismerte már, minden izmát és idegét a gégefőben, a szájpádlásában és az ajkain; tisztában volt velük, mint annak idején a sörshordóival, palaczkjaival és poharaival, és csak most érezte magát igazán teljesen biztosnak a dolgában. Betti észrevette ezt. Észrevette, hogy szépült a Franz hangja s ő maga hogy lett biztosabb és nyugodtabb. S kiszámította az értéktöbbletet, aminek az lett a következménye, hogy Franz Eichgruber mindig nagyobb és nagyobb fizetést, mind magasabb tiszteletdíjakat kapott.

Franz a kulisszák varázsától is érintetlen maradt. Ha egy gyenge órában valaha megittasult volna ettől a fénytől, Betti bizonyára hamarosan kijózanítja. De Franzot ez a csáb sohase kápráztatta el. Betti nézetét vallotta, hogy »hiszen a színháznál minden, szerencse, siker, kereset csak »márol holnapra van«, hogy a kollégákkal való érintkezés »csak pénzbe kerül«, hogy »az embert beleránthatják mindenféle bizonytalan affaire-be«, meg hogy utóvégre »mi haszon van belőle«. A szép asszonyokra se vetett ügyet, a kik esetleg pillantásaikkal el akarták csábítani. Különösen eleinte esett meg ez vele néha, de ha akkor még gerjedeztek is benne vágyak, ugyancsak hamar elnémultak. Mert Franz az ilyen asszonyokkal s általában bármely asszonynyal nem tudott volna egyébről beszélni, mint a mit Bettivel beszélt meg mindig: a háztartást, a tiszteletdíjakat, a félrerakott keresményt. S az ilyen mélyen egymásba gyökerező érdekközösséget átszarmaztatni nem lehetett. Még egy oka volt, a mi miatt Franz a gáláns kalandoktól, mint valami iszonyatos veszedelemtől, visszariadt. Valahogy titkos aggodalom kelt benne, hogy veszélybe sodorja egész létét, hangját, sőt életét is, ha Betti féltékenységét kelti fel, vagy éppen elvesztését kockáztatja. Rendületlenül hitt abban, hogy sikere fölbonthatatlanul összefügg Betti személyével s hogy Betti nélkül többé nem is lehetne sikere, hogy nélküle ki volna szolgáltatva s védtelenül áldozatul esnék a sötét romlásnak.

Néha Franz visszagondolt arra az öreg emberre, a ki azt a gondolatot adta nekik, hogy ebbe a kitűnő üzletbe kezdjenek. De most már mégis nagyon hozzászókött a világ tiszteletnyilvánításaihoz, s így mindig egy kis bosszúvágy gerjedt benne, mikor arra emlékezett, hogy az öreg ember bátorítását ezekkel a szavakkal kezdte: »Hé, maga tököfilkó...« Eichgruber aztán egy ideig eltűnődött s végül így vélekedett: »Ezt nem kellett volna éppen mondanía.« Megbeszélte egyszer Bettivel s Betti is úgy vélte: »Ezt nem kellett volna éppen mondanía.«

Uj év napján egy kolléga volt látogatóban Eichgrubernél. Operaénekes volt, a kit épp akkoriban szerződtettek, egy életvidám fiatal ember. Eljött Eichgruberhez bemutatkozni. Drága, prémes városi bunda volt rajta, arany karperecz, sok gyémántgyűrű, igazgyöngy a nyakkenőjében és krémszinű, vadonatúj keztyű. Franz nézte a keztyűit; bizonyosan azon tűnődött nagy aggodalommal: »Hisz ezek egy nap alatt oda vannak...« S alig tette be a látogató maga mögött az ajtót, Betti fölsóhajtott: »Hisz ezek egy nap alatt oda vannak...« Franz tudta, mire gondol. Odamentek az ablakhoz s utána néztek az elegáns fiatal énekesnek. Az odalenn beszállt egy gyönyörű automobilba s nagyszerűen elhelyezkedett a vánkösök közt, mialatt

libériás sofförje megindította a gépet. Franz és Betti egy pillantást és egy mosolyt váltottak, éppen úgy, mint akkor, mikor egyikük a pult, a másik meg a söntés mögül elnézték, hogy dobják ki ostoba emberek a pénzüket. És megértették egymást, mint akkor, a nélkül, hogy egy szót kellett volna rá vesztegetniök.